

A-338

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu - Zakład Metod Ilościowych
Zamiejscowego Wydziału Gospodarki Miejskiej i Usług
w Jeleniej Górze

Roman PAWLUKOWICZ

GPBP 08.06-I-4.3

Metodologiczne i empiryczne aspekty grawitacyjnej formy modeli
ekonometrycznych w prognozowaniu krajowego ruchu turystycznego
w skali kraju i poszczególnych jego regionów

II etap badań

Jelenia Góra, Październik 1987.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1. RUCH TURYSTYCZNY JAKO PRZEDMIOT BADAŃ PROGNO - STYCZNYCH	5
1.1. Dyferencjacja pojęć "turystyka" i "ruch turystyczny"	5
1.2. Ruch turystyczny a potrzeby człowieka i "po- trzeby turystyczne"	16
1.3. Kwantyfikacja i klasyfikacja ruchu turystycz- nego	23
1.4. Prognoza ruchu turystycznego i jej znaczenie dla polityki w dziedzinie gospodarki turys- tycznej /polityki turystycznej/	30
2. ANALITYCZNO-FORMALNA KONCEPCJA MECHANIZMU POWSTA- WANIA I REALIZACJI KRAJOWEGO RUCHU TURYSTYCZNEGO..	36
2.1. Podstawowe prawidłowości w rozwoju ruchu turystycznego	36
2.2. Próba ustalenia strukturalnych zależności w ramach krajowego ruchu turystycznego w Polsce	43
2.3. Diagnostyczne-prognostyczne aspekty matema- tycznej formalizacji związków występujących w krajowym ruchu turystycznym	48
ANEKS 1. Literaturowe wypisy dotyczące relacji: potrzeby - popyt - ruch turystyczny	58
ANEKS 2. Literaturowe wypisy "głosów oceniających" znaczenie prognozy ruchu turystycznego	59
LITERATURA	62

WSTĘP

Kontynuując w roku 1987 pracę badawczą w ramach CPBP o8.06-I-4.3 rozważono dwa problemy:

- ruch turystyczny jako przedmiot badań prognostycznych,
- analityczno-formalna koncepcja mechanizmu powstawania i realizacji krajowego ruchu turystycznego.

Stanowią one punkt wyjściowy zasadniczego celu badań, który będzie realizowany w kolejnych etapach badania w latach 1988-1990.

Podstawą przeprowadzonych tu dewagacji są wyniki badań etapu poprzedniego /z roku 1986/, gdzie dokonano literaturowego przeglądu merytorycznego znaczenia pojęć "turystyka" i "ruch turystyczny" oraz zaprezentowano rezultaty ekonometrycznego modelowania krajowego ruchu turystycznego w Polsce, uzyskane w dotychczasowych /publikowanych i niepublikowanych/ pracach badawczych z tego zakresu. Pozwoliły one na specyfikację w tym etapie badania cech charakterystycznych terminów "turystyka" i "ruch turystyczny" oraz sprecyzowanie pojęcia "ruch turystyczny". To z kolei umożliwiło przejść do następnych zagadnień, który w hasłowy sposób ujęto w tytułach poszczególnych podrozdziałów /patrz: Spis treści/.

Omówiono relacje w jakich ruch turystyczny pozostaje w stosunku do potrzeb człowieka i tzw. "potrzeb turystycznych oraz powiązano problematykę "motoru", czy też inaczej mówiąc "siły napędowej" ruchu turystycznego z potrzebami związanymi z udziałem ludności w ruchu turystycznym.

Omówiono podstawowe rodzaje i formy ruchu turystycznego i przeanalizowano możliwości określenia ich wielkości /natężenia/. Dokonano tego na gruncie jednorodności potrzeb związanych z udziałem ludności w ruchu turystycznym. Przedstawiono także postulaty w tym zakresie i wybrano rozwiązanie optymalne, będące swego rodzaju kompromisem pomiędzy żądaniami teorii a realiami praktyki.

Określono podstawowe sposoby grupowania wielkości prognostycznych krajowego ruchu turystycznego z punktu widzenia różnych podmiotów szeroko rozumianej gospodarki turystycznej i innych orga-

nizmów gospodarki narodowej. Pod tym kątem wyznaczone zasadnicze układy informacji prognostycznych o natężeniu w czasie i przestrzeni krajowego ruchu turystycznego, które stwarzają dogodną płaszczyznę podejmowania racjonalnych działań popytowo-podażowych na krajowym rynku turystycznym.

Podjęto próbę sformułowania teorii rozwoju ruchu turystycznego w czasie i przestrzeni opartą na koncepcji prawa ciążenia /grawitacji/, stosowanego już w innych badaniach przestrzennych zjawisk i procesów społeczno-gospodarczych. Teorię tę transformowano na grunt konkretnej rzeczywistości, tj. mechanizmu zmian w czasie i przestrzeni krajowego ruchu turystycznego w naszym kraju. Transferacji tej dokonano na bazie istniejącego zakresu powszechnie dostępnej i porównywalnej informacji statystycznej charakteryzującej przestrzenne i czasowe rozkłady poszczególnych rodzajów krajowego ruchu turystycznego.

Omówiono walory poznawcze, a zwłaszcza korzyści prognostyczne sprecyzowanych związków oraz rozstrzygnięto kwestę określania występujących w nich parametrów, jak też typów powiązań. Poddano je również ocenie z punktu widzenia potencjalnych odbiorców - uzyskiwanych na ich podstawie - wielkości prognostycznych.

Wszystkie dokonane tu ustalenia pozwalają na egzemplifikację sformułowanych zależności, co będzie przedmiotem kolejnych etapów badania.

1. RUCH TURYSTYCZNY JAKO PRZEDMIOT BADAŃ PROGNOSTYCZNYCH

1.1. Dyferencjacja pojęć "turystyka" i "ruch turystyczny".

Jednym z wielu pól badawczych szeregu nauk jest "turystyka" ^{1/}. Ten, tak popularny w języku polskim, a także w językach wielu innych narodów świata, termin - z większą bądź mniejszą transformacją swojego potocznego rozumienia - znalazł się także w języku teorii ^{2/}. Na gruncie tym wymagana jest jasna i ostro zarysowana poprawność wszelkich poczynąń badawczych, w których precyzja wykorzystywanego aparatu pojęciowego odgrywa decydującą rolę ^{3/}. Postulat ów inspirował do podejmowania prób ustalenia istoty "turystyki" ^{4/}. Mimo wielu wysiłków ze strony tak ludzi nauki, jak i praktyki nie udało się do tej pory osiągnąć wystarczającej zbieżności poglądów w tym zakresie ^{5/}.

Jest rzeczą oczywistą, iż przy rejestrowaniu, poznawaniu i opisie zjawiska "turystyka" stosowanie jednolitych określeń i definicji jest konieczne. Za przyjęciem oraz kierowaniem się - w nauce, badaniach, analizie i innych przyczynkach dotyczących turystyki, jak również w zagadnieniach z nią pokrewnych - podstawowymi,

66-----

1/Terminy "pole badawcze" oraz "nauka" przyjęto w znaczeniu, jakie przypisano im w pracach: [195, s.5]; [284, s.46-53]; [338, s.58] .

2/ Por. [335, s.61] .

3/"Każdorazowa realizacja wyznaczonego celu badania wymaga jednoznacznego zdefiniowania przedmiotu i zakresu badania" /por. [117, s.110] ; [151, s.27] /.

4/Pewną część efektów tych poczynąń przytoczono w [214] .

5/Wyraźne tego dowody dają m.in. [44, s.114-116] ; [55, s.9-15] ; [199, s.18] ; [164, s.110-113] ; [268, s.16-] ; [300, s.16-25] , czy też [19, s.49-50] , gdzie powszechnie spotykane w literaturze stwierdzenie: "nie ma dotychczas powszechnie przyjętej definicji turystyki" autor uznaje za głos reprezentatywny "turyzmologów" i określa go jako ich "motyw przewodni".

jednoznacznie interpretowalnymi pojęciami opowiada się wielu badaczy^{6/}. Przytaczane przez nich argumenty, za za prezentowanymi przez siebie stanowiskami, można zamknąć w następującym sformułowaniu: "... rozbieżność-ć potocznego i naukowego rozumienia jednakowo brzmiących, a więc pozornie wspólnych terminów mogą stać się przyczyną nieporozumień powstających nie tylko w związku z popularyzacją wiedzy, lecz także w toku samych badań, wymagających zwykle komunikowania się badaczy pomiędzy sobą, jak też między nimi a badanymi. Jeżeli w procesie komunikowania się obie strony używają tych samych terminów w odmiennych znaczeniach łatwo o błędne wnioski, odbijające się negatywnie na rezultacie badań ..." ^{7/}.

Mając na uwadze powyższe spostrzeżenie, a zwłaszcza zaprezentowany cel niniejszego badania, należy zaaprobować pogląd, iż jednoznaczne ustalenie przedmiotu badań jest podstawowym gwarantem jego realizacji ^{8/}.

Dotychczasowy dorobek polskiej wiedzy o turystyce ^{9/}, dotyczący funkcjonowania definicji "turystyki" nie ułatwił ^{10/}, aczkolwiek nie przekreśla szans i możliwości nakreślenia chociażby pewnego jej "szkieletu". Uwzględniając to, nie podjęto się formułowania nowej definicji. Pojawiła się bowiem wątpliwość, wynikająca z braku większych kompetencji autora, co do możliwości wprowadzenia - niekwe-

6/ Por. [19, s. 52-59] ; [84, s. 18] ; [121, s. 12] ; [126, s. 20] ; [127, s. 8] [148, s. 22-23] ; [164, s. 113] ; Są jednak głosy negujące nie tylko konieczność lecz również możliwość takich uściśleń / por. [148, s. 27] ; [157, s. 62] ; [278, s. 6] ; [281, s. 72] .

7/ Por. [122, s. 337-338] .

8/ Tak sprawę potraktowano m in. w [199, s. 18] .

9/ Mimo wielu zwolenników poszukiwania się /na określenie całości problematyki badawczej w dziedzinie turystyki/ terminem "nauka o turystyce" /por. [26, s. 135-136] ; [136, s. 3-12] i [320, s. 148-149] , a zwłaszcza [246, s. 34-37] ; [319, s. 17-21] / uznano, że bardziej adekwatnym, w stosunku do tego, jest użyty tu termin "wiedza o turystyce" /por. [43, s. 30-37] ; [130, s. 111-115] ; [137, s. 150-154] ; [154, s. 22-29] /.

10/ Już chociażby wycinek, z wielkiej ich mnogości, zamieszczony w [214] jest tego potwierdzeniem.

tionowanego powszechnie - porządku terminologicznego w tym zakresie. Siłą rzeczy rodzi to pytanie natury zasadniczej. Czy można w związku z tym oczekiwać w miarę prawidłowego rozstrzygnięcia tej kwestii, bo jeśli nie, to co najmniej wątpliwa, jeśli już nierozsądna jest decyzja podjęcia tematu. Wybierając temat zdawano sobie z tego całkowicie sprawę, więc skoro się nań zdecydowano to z pewnością widniała pewna iskierka jego rozwiązania ^{11/}.

Najprostszym i najłatwiejszym, ale wydaje się, zbyt ryzykownym podejściem byłoby przychylenie się i апробowanie jednego z wielu określeń - zawartych chociażby w wynikach I etapu badań - i przyjęcie go za podstawę dalszych rozważań. Mogłoby ono budzić co najmniej dwa zastrzeżenia. Po pierwsze - celowość I etapu badań. Można byłoby wówczas kwestionować szerokie ramy objętościowe tej sprawie poświęcone. Oczywistym jest, że przytoczenie pozytywnie ocenionego określenia w znacznym stopniu zawęziłoby owe ramy, a poza tym wiele zyskałoby na tym przejrzystość, a w rezultacie i czytelność pracy. Po drugie - preferowanie wiodących elementów definicyjnych, właściwych niektórym tylko naukom składającym się na częściową wiedzę o turystyce, na gruncie której przyjęta definicja powstała. Korygując zasygnalizowane wyżej plusy i minusy faktem braku podstaw do przypisania określeniom podanym w [214] właściwości pełnego i wyczerpującego - tak z punktu widzenia krajowej, a tym bardziej zagranicznej literatury przedmiotu - ich katalogu ^{12/}, nie skorzystano z tego dość powszechnie praktykowanego sposobu postępowania. Zdecydowano się na nieco odmienną, mniej - od wyżej przedstawionej-

11/Jako podstawowe założenie wyjściowe przyjęto pogląd, iż ten stan rzeczy nie powinien zniechęcać lecz wprost przeciwnie, inspirować do podjęcia tej, tak ważnej z punktu widzenia ekonomicznego i społecznego problematyki.

12/Per. uwagi do rozdziału I w [214].

radykałną, aczkolwiek - wydaje się - skuteczną drogę postępowania^{13/}.

Założono, że określenia /definicje/ turystyki miały i mają prawo ulegać zmianom w kierunku ich aktualizacji do zmian definicjondum^{14/}. W myśl tego uznano, że istoty turystyki należy doszukiwać się w już funkcjonujących określeniach, poprzez wypuklenie tych specyficznych cech, które dość pospolicie jej się przypisuje.

Uważna i krytyczna analizy treści rozdziału I w [214] upoważnia do stwierdzenia, iż - na ogół - dość powszechnie przyjmowana jest definicja turystyki jako "... zespół stosunków i zjawisk, które wynikają z podróży i pobytu osób przyjezdnych, jeżeli nie występuje w związku z tym osiedlenie się i podjęcie działalności zarobkowej"^{15/}. Tę, niejako klasyczną definicję - w jej prostej lub części zmodyfikowanej, lecz nie deformującej istoty rzeczy, postaci - przyjmuje za podstawę swoich dociekań badawczych wielu autorów^{16/}. Wszyscy pozostali - w zasadzie - zgadzają się z komplementarną i integracyjną formą jej ujęcia, poszczególni jednak z nich kładą niejednokrotnie akcent na podstawowe jej składowe^{17/}. Największe zróżnicowanie powstaje na tle rozumienia celu "podróży i pobytu osób przyjezdnych" sformułowanego przez W. Hunzikera i K. Krapfa jako "jeżeli nie występuje w związku z tym ... podjęcie działalności zarobkowej". Innymi słowy, kontrowersja ta dotyczy ustalenia zbiorowości osób, których ten "zespół stosunków i zjawisk

13/ Nie należy utożsamiać jej z jedynie - w tych warunkach - możliwą. Można byłoby wykorzystać inną, która zyskałaby, być może, więcej aplausu niż tu zaproponowana.

14/ Stanowisko takie występuje w krajowej literaturze przedmiotu /por. np. [84, s. 53], czy też [255, s. 27] /.

15/ Por. [214, p. 43].

16/ Por. tamże, p. 5, 11, 13, 18, 19, 20, 30, 32, 33, 41, 42.

17/ Por. tamże, p. 2, 4, 6, 7, 14, 17, 22, 23, 36, 38.

dotyczy ^{18/}. Dla celów roboczych można więc warunkowo ^{19/} przyjąć, że turystyka to zespół stosunków i zjawisk wynikających z podróży i pobytu turystów.

Złożoność zagadnień zawartych w powyższym określeniu nie zawsze sprzyja i służy wszystkim dyscyplinom naukowym. Poszczególne z nich koncentrują swoją uwagę na niektórych tylko /im swoistych/ elementach, nadając im priorytetowego znaczenia. W efekcie rozumienie turystyki utrzymuje swoją profesjonalną i środowiskową ważność, tj. w stosunku do konkretnych pól badawczych. np. socjologii, psychologii, geografii, planowania przestrzennego, itp.. Sprawa ta nie zawsze ^{20/} znajduje swój wyraz w traktowaniu "specjalistycznych" określeń turystyki jako konkretnie adresowanych, co znajduje swoje negatywne odbicie w powoływaniu się na nie przy definiowaniu zupełnie odmiennych znaczeniowo zjawisk. Prowadzi to do wielu poważnych nieporozumień, a przy tym niejasności.

Chcąc ustrzec się podobnych skutków należy wyraźnie podkreślić, że - w kontekście proponowanego określenia - turystyka jest kompleksem dwóch organicznie ze sobą zespolonych i wzajemnie warunkujących się zjawisk ^{21/}:

- zjawiska przestrzennego i czasowego przemieszczania się ludzi z miejsc ich stałego zamieszkania w inne miejsce, w celach uznanych - aktualnie - za turystyczne,
- całego zespołu środków organizacyjno-prawnych /nadzór państwowy, organizacje społeczne, biura obsługi, przepisy prawne, itp./, materialnych /baza noclegowa, żywieniowa, środki komunikacji,

^{18/}Nie charakteryzując w tym miejscu bliżej tej zbiorowości, dla wygody dalszych rozważań nadano jej miano "turyści", co - nawiasem mówiąc - jest zgodne z powszechnym na ten temat poglądem. Manewr ten nie przekreśla możliwości urzeczywistnienia zasadniczego celu badania, który hasłowo ujęto w tytule zadania badawczego.

^{19/}Z wcześniejszymi zastrzeżeniami.

^{20/}Nie zawsze /por. np. [50, s. 50], czy też [265, s. 3] /.

^{21/}Por. [214, p. 5, 13, 14, 18, 19, 27, 30, 32, 34, 40].

sprzęt, itp./, finansowych, itp., które zapewniają obsługę i stwarzają odpowiednie ramy organizacyjne w zależności od konkretnych warunków społeczno-gospodarczych.

Pierwszy z wymienionych wyżej członów "turystycznej bikenbimacji" przyjęło się określać terminem "ruch turystyczny". Co prawda, nie istnieje jedna, powszechnie uznana jego definicja^{22/}, to mimo wszystko nie ma w nich tak poważnych rozbieżności - odnośnie istotnych, przypisywanych mu właściwości - jak to ma miejsce przy rozumieniu turystyki^{23/}.

Ze względu na szczególnie dobrą zgodność poglądów w tym temacie, zdecydowano się przyjąć - dla celów roboczych - najbardziej, wydaje się, zrozumiałe i jednocześnie ujmujące istotę sprawy określenie^{24/}, w myśl którego "... ruchem turystycznym nazywamy zjawisko społeczne, polegające na czasowym i przestrzennym przemieszczaniu się ludzi do obszarów i miejscowości recepcji turystycznej /obszarów o występującej podaży komplementarnych dóbr turystycznych/, wynikające z dążenia do zaspokojenia potrzeb powszechnie uznanych za turystyczne ... " ^{25/}.

Ruch turystyczny określa więc fizyczne przemieszczanie się osób dla oraz z racji których powstaje cały "zespół stosunków i zjawisk" stanowiących sens turystyki. Innymi słowy, ruch turystyczny to ruch turystów^{26/}. Nie ruch turystyczny - jak niektórzy sądzą - stanowi popyt na dobra i usługi turystyczne^{27/} lecz podmioty

22/ Por. [214, p. 1, 8, 9, 13, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 25, 27, 29, 31, 32, 34, 35, 39, 40, 41, 44].

23/ Zdarzają się przypadki nadawania pojęcia "turystyka" zjawiskom, które w swej treści oznaczają "ruch turystyczny" /por. [214, p. 4, 6, 12, 20, 23, 36, 38, 46] /. Czasami oba te pojęcia używa się wymiennie.

24/ Takie stanowisko nie stoi w sprzeczności z wcześniej odrzuconą propozycją, gdyż - jak podkreślono - przyjęcie wspomnianego określenia ma charakter warunkowy /cel roboczy/.

25/ Por. [214, p. 44] .

26/ Por. tamże, p. 14, 22, 25 .

27/ Por. [80, s. 11]; [163, s. 10]; [207, s. 17] -.

tego ruchu /turyści/ są jego nosicielami ^{28/}. Stwierdzenia te mają kapitalną wagę dla całości podjętych badań. Wyznaczają wyraźnie ramy dalszych zainteresowań, poprzez ich koncentrację na ruchu turystów, a nie na popycie przez nich zgłaszanym.

Jak z powyższego wynika, dla wypełnienia obu terminów pełną znaczenia treścią niezbędne jest sprecyzowanie, kogo należy uważać za turystę. Ostatecznych ustaleń w tym przedmiocie szukać trzeba w nierozzerwalnej więzi z ruchem turystycznym.

Teza uznająca ruchliwość przestrzenną za istotną cechę zjawiska "ruch turystyczny" jest, ze wszech miar, trafna i nie budzi wątpliwości ^{29/}. Można przypuszczać, że nie wyczerpuje ona jeszcze całości problemu ^{30/}. Drugą, równie doniosłą właściwością analizowanego zjawiska jest podmiot tego ruchu, reprezentowany przez człowieka. Już chociażby dwie wspomniane specyfiki pozwalają na umieszczenie ruchu turystycznego w szerszej kategorii zjawisk ruchliwości przestrzennej człowieka ^{31/}.

Wydawałoby się więc, że mianem ruchu turystycznego można objąć każdą podróż. Domniemanie to nie jest słuszne, wynika ze zbyt wąskiego spojrzenia na sprawę. Trzeba zauważyć, że niewypukloną, a mimo to swoistą cechą ruchu turystycznego jest czasowy charakter pobytu ^{32/}. Pominięcie tej właściwości prowadzi do zatarcia granicy między podróżą turystyczną, a podróżą występującą w ogóle w ruchu osobowym ^{33/}. Tym samym kryterium czasowego prze-

28/ Por. [31, s. 11]; [92, s. 102]; [127, s. 67] .

29/ "Dzisiaj podróż jest istotną częścią przeżyć wakacyjnych, przestała być środkiem do celu, stając się celem turystycznym" /por. [84, s. 37] /.

30/ W miarę kompleksowego ich ujęcia próbuje się dokonać w dalszej części opracowania.

31/ Myśl ta przewija się w każdej z cytowanych w [214] ak definicji: ruchu turystycznego, a w jednoznaczny sposób wypowiedziano się o tym w : [127, s. 70]; [223, s. 47-48]; [245, s. 9-10]; [250, s. 14-15] .

32/ Por. określenie ruchu turystycznego przytoczone na stronie poprzedniej oraz odnośnik 22.

33/ Por. [84, s. 50]; [127, s. 68] .

mieszczania się odrzuca te wszystkie podróże /a zarazem osoby/, które kończą się stałym osiedleniem w jej docelowym miejscu.

Nasuwa się tu ponownie wątpliwość, którą można sformułować w pytaniu, czy wszystkie czasowe przemieszczenia się należy objąć pojęciem ruchu turystycznego, a osoby przemieszczające się pojęciem turystów. Ogromna większość poglądów sprowadza odpowiedź na postawione pytanie do sztywnego i ostro zarysowanego kryterium czasowego opuszczenia stałego miejsca zamieszkania, tj. czasowego przemieszczenia się poza granice administracyjne miejscowości zamieszkania ^{34/}. Pewna ich część przechodzi nad tym problemem zupełnie milcząco ^{35/}. Wydaje się, że kwestię tę rozwiązuje niezwykle nowatorskie spojrzenie, które konstatuje: "... należy mówić o wyjeździe poza miejsce stałego przebywania, gdyż człowiek współczesny coraz częściej potusza się stale nieraz po paru miejscowościach dojeżdżając do pracy lub szkoły, udając się po zakupy lub do kina czy teatru, odwiedzając znajomych, czy odbywając codzienny spacer. Tworzy się więc teren stałego przebywania, wykraczający nieraz poza granice administracyjne miejscowości zamieszkania. Z drugiej strony nie widzę powodów, by nie zaliczyć do turystyki /ruchu turystycznego - przyp. aut./ specjalnego wyjazdu do nieodwiedzanej zwykle dzielnicy własnego miasta wyłącznie w celu jej zwiedzenia " ^{36/}.

Zdrowy rozsądek nakazuje zatem, aby pod pojęciem ruchu turystycznego rozumieć zjawisko społeczne polegające na czasowym i przestrzennym przemieszczaniu się ludzi z miejsc stałego przebywania do - jak mówi przyjęta roboczo definicja - "obszaru i miejscowości turystycznej ... wynikające z dążenia do zaspokojeni

34/ Por. [214, p. 8, 16, 18, 27, 32, 34, 39].

35/ Por. tamże, p. 1, 22, 31, 41, 44, 45, 46.

36/ Por. [223, s. 47].

potrzeb powszechnie uznanych za turystyczne ^{37/}. W kontekście tego pierwszoplanową rolę należy przyznać celowi owego przemieszczania /potrzebom/ ^{38/}, który dotyczy jednocześnie zagadnień docelowego miejsca tych przemieszczeń. Pod nim kryć się bowiem będą wszystkie miejsca, na których takie potrzeby uda się zaspokoić. Nie zgłębiając problematyki "potrzeb uznanych powszechnie za turystyczne" ^{39/} wypada - wyprzedzając nieco tok myślenia - zasygnalizować, iż składają się na nie te wszystkie konkretne potrzeby człowieka, które wyłącznie lub w relatywnie maksymalnym stopniu mogą być zrealizowane poprzez czasową zmianę przez niego stałego miejsca przebywania, niż poprzez każdą z innych możliwych form postępowania.

Należy jednak rozstrzygnąć - wydawałoby się oczywistą - kwestię niezarobkowego charakteru wyjazdu, która stała się nieodłącznym składnikiem zdecydowanej większości /jeśli już nie całości/ przyjmowanych lub nowo formułowanych określeń - dotyczących tak turystyki, jak ruchu turystycznego, czy też turysty ^{40/}. Na gruncie tym rodzi się - co prawda nie bez oporów ^{41/} - koncepcja bardziej łagodnego traktowania niezarobkowego charakteru przemieszczeń. Według niej, rodzaj wykonywanych przez podróżnego czynności nie stanowi obligatoryjnego kryterium odróżnienia turystycznego i nieturystycznego ruchu podróżniczego ^{42/}. Zwolennicy tej

37/Wyjaśnia ona przy tym, iż obszarem i miejscowością turystyczną są jednostki przestrzenne "występujące podąży dóbr turystycznych". W tym miejscu bliższa charakterystyka "dóbr turystycznych" nie ma praktycznie większego znaczenia i zostanie przedstawiona we właściwym do tego celu miejscu badania.

38/Pomimo negowania podejmowanych prób definiowania turystyki poprzez cel podróży /przemieszczeń/ - por. [55,s.60]; [245,s.11] - uznano, że przy przyjęciu za cel szeroko rozumianych potrzeb nie wejdzie się w konflikt z powyższym rozumowaniem.

39/Stanoi ona osobny temat, któremu poświęcone następny rozdział
40/For. np. [214] . Powoływane argumenty zasadności takiego rygorystycznego podejścia do omawianej sprawy, jak również negujące tę rację stanu można prześledzić w [84,s.42-45] .

41/For. [127,s.68]; [164,s.110] .

42/For. [214,p. 12,14,15,17,18,19,38] oraz [84,s.48-52]; [223,s.52-53]; [245,s.13-14]; [250,s.12-16]; [267,s.115-116] .

koncepcji na turystę uznają "każdą osobę czasowo opuszczającą miejsce swojego stałego zamieszkania /przebywania - przyp aut./, która w nowej miejscowości wydaje więcej niż tam zarabia" ^{43/}. Patrząc od strony podmiotów podaży dóbr turystycznych koncepcji tej nie można nic zarzucić. Dla nich nie jest bowiem ważna intencja podróżnego oraz jego emocjonalne zaangażowanie lecz efekt wyrażający się w dodatkowym popycie ^{44/}. Błędem byłoby jednak sądzić, że koncepcja ta pozwala zaliczyć do turystów osoby, których przemieszczenie wynikałoby bezpośrednio z chęci podjęcia pracy, czy też dokonania zakupów. Historia rozwoju wiedzy o turystyce zajmowała w tej sprawie zawsze jednomyślne stanowisko - wykluczania tych osób ze zbiorowości turystów. Problem sprowadza się więc do kwestii, by podróże wywoływane przez pośredni charakter zarobkowy - służbowe, w interesach, zjazdy, itp. - traktować jako turystyczne ^{45/}.

Rysuje się jeszcze jeden dylemat, czy każdą osobę, która odpowiada naszkicowanym wcześniej właściwościom należy zakwalifikować do zbiorowości turystów. Zakładając nierealność ram czasowego okresu przebywania poza miejscem stałego przebywania ^{46/}, trzeba wyraźnie podkreślić konieczność występowania aktu zaspokajania potrzeb, które wymuszają proces czasowego przemieszczania się ^{47/}.

Zaprezentowane poglądy i spostrzeżenia to rezultat teore-

43/ Por. [84, s. 49] ; [224, s. 57] .

44/ Czasami względy czysto techniczne /trudności wydzielenia czystego - niezarobkowego - ruchu turystycznego/ przyjmowane są za dostateczny powód nie wyłączenia tej części, której przypisać należałoby taki charakter /por. [105, s. 42] ; [208, s. 30] /.

45/ Teza o mieszanym, tj. konsumpcyjnym i produkcyjnym charakterze turysty odpowiada obserwowanemu rozwojowi zjawiska /por. [84, s. 50] /.

46/ Doszukać się można banalnego i zupełnie niezrozumiałego kryterium "przynajmniej 24 godzin" /por. [49, s. 50] /.

47/ Por. strona poprzednia i rozdział następny.

tycznych przemyśleń autora na wielorakość problemów łączących się z podstawową terminologią w omawianej dziedzinie.

Warto zatem pokusić się obecnie na pewne podsumowanie, zmierzające w kierunku ostatecznych ustaleń. Pomimo wielce umiarkowanego optymizmu, a także dużej obawy o poprawność tego typu poczynień, zdecydowano się na rekurencyjną ^{48/} drogę ustalenia ogólnego przedmiotu badań niniejszej pracy. Pozwoli ona uniknąć - nie dostrzeganego często - błędu używania w definicjach słowa definio-
wanego ^{49/}, w wyniku czego definicje takie stają się tautologią ^{50/}.

W rezultacie ustala się, co następuje:

T u r y s t a to osoba, która opuszcza swoje stałe miejsce przebywania i udaje się na okres przejściowy w miejsce o występującym /odpowiednim do jej potrzeb/ zespole elementów środowiska naturalnego /przyrodniczego/ oraz pozaprzyrodniczego, które - wspólnie lub każde z osobna - są bezpośrednio lub pośrednio, odpłatnie lub nieodpłatnie przez tę osobę konsumowane, jeśli celem tego przemieszczenia się - przynajmniej pośrednio - jest zaspokojenie konkretnych potrzeb wywołujących ten proces ruchliwości przestrzennej ^{51/}.

R u c h t u r y s t y c z n y to ruch turystów.

T u r y s t y k a to układ zespołu zjawisk i procesów będących po części przyczyną a po części skutkiem występowania ruchu turystycznego.

48/Termin ten zapożyczono z ekonometrii, ze względu na logiczny związek z klasą rekurencyjnych modeli ekonometrycznych /por. [20, s.15-16]; [217, s.62-64]; [328, s.18-19] /.

49/Por. [214] .

50/Por. [99, s.44] .

51/W praktyce zbiorowość turystów określona jest przez szczegółowe wypunktowanie jednostek, które są lub nie są do niej zaliczone /por. [214, p. 45] /.

1.2. Ruch turystyczny a potrzeby człowieka i "potrzeby turystyczne"

Nasuwają się pytania o fundamentalnym wprost znaczeniu. Gdzie leży przyczyna kreująca ruch turystyczny^{52/}, który - bądź co bądź - "naraża swojego uczestnika na koszty i kłopoty a częste niewygody, które odczuwałby jako nieznośne w swoim codziennym życiu" 53/.

Ruch ludzi w ogóle, a tym samym ruch turystyczny, jest swego rodzaju zachowaniem się ludzi. Zachowania ludzi są wypadkową ich postaw oraz realnych warunków życia^{54/}. Źródłem zaś postaw są potrzeby^{55/}.

Te maksymalnie krótkie spostrzeżenie wyrabia przekonanie, że pierwotne siły napędowe powstawania i rozwoju ruchu turystycznego tkwią w kategorii potrzeb^{56/}. Przeprowadzenie inwentaryzacji potrzeb pozwoliłoby udzielić ostateczną odpowiedź na nurtujące pytanie. Niestety sprawa nie jest ani łatwa ani możliwa ponieważ potrzeby człowieka charakteryzuje dynamiczna zmienność terminu. Szczególnie jaskrawo przejawia się ona w przedmiocie

52/Przyczyn tych można oczekiwać, jako że każdy proces czy zjawisko daje się zawsze logicznie wyjaśnić /por. [235,s.61] /.

53/Por. [135,s.263] .

54/Por. [303,s.1666-167] . "Postawa to pewien trwały stosunek emocjonalny lub oceniający do przedmiotu postawy /bądź dyspozycja do wystąpienia takiego stosunku/ wyrażający się w kategoriach pozytywnych, negatywnych lub neutralnych" /por. [176,s.65] /.

55/ "Potrzeba to odczucie pewnego braku wraz z dążeniem do jego zaspokojenia" /por. [179,s.16] /.

56/Por. m. in. : [25,s.24] ; [72,s.31] ; [91,s.19] ; [92,s.102] ; [125,s.37] ; [127,s.50] ; [158,s.96] ; [182,s.49] ; [190,s.231] ; [208,s.23] ; [235,s.60-61,76] ; [287,s.10] ; [306] ; [308,s.104] .

prac badawczych nad zagadnieniem potrzeb człowieka ^{57/}. Stąd też odczuwa się dotkliwy niedosyt, jeśli już nie rażący brak, ostatecznie sformułowanej syntezy w zakresie teorii potrzeb ^{58/}.

Potrzeby ludzkie są nieograniczone, a przy tym tak różnorodne, że wszelkie próby sporządzenia jakiejś szczegółowej ich listy skazane są z góry na niepowodzenie ^{59/}. Adekwatny temu stan rzeczy panuje w sferze wiedzy o turystyce ^{60/}, jako że poziom osiągnięć socjologii turystyki, która nie wykorzystwała jeszcze w pełni swoich możliwości badawczych ^{61/} jest niezadowalający. Najsmutniejsze w tym wszystkim jest jednak to, iż w najbliższej przyszłości nie można oczekiwać radykalnych, a przy tym pozytywnych jego zmian ^{62/}, pomimo że pojawiły się pewne symptomy rokujące nadzieje na poprawę ^{63/}. Konieczne wydaje się, mimo wszystko, wskazanie na niektóre, wybrane zagadnienia przedstawiające wzajemne relacje pomiędzy potrzebami a ruchem turystycznym, gdyż stanowić one będą bazę wyjściową dla dalszych rozważań. Poczynione wcześniej spostrzeżenia i ustalenia pozwalają - między innymi - uznać za prawidłowe takie to rozumowanie.

1/ Ruch turystyczny to ruch turystów, którego źródłem są potrzeby człowieka ^{64/}. Potrzeby są zatem atrybutem właściwym samym turystom. W rezultacie tego nie ruch turystyczny, jak niektórzy sądzą ^{65/}, lecz podmioty tego ruchu - turyści - są nośnikami potrzeb ^{66/}. Tym sposobem potwierdzenie znajduje stanowisko

57/Per. np. [101, s.34-35]; [179, s.16]; [196, s.19] .

58/Per. [80, s.76]; [124, s.78] .

59/Per. [179, s.16] .

60/Per. [135, s.264]; [138, s.77]; [144, s.88]; [156, s.55]; [199, s.13, 16]; [304, s.155] .

61/"Socjologia turystyki jest dziedziną dopiero ząbkującą" /peh. [247, s.22] .

62/Per. [173, s.197] .

63/Per. [294, s.9] .

64/Per. str.15.

65/Per. [86, s.15] .

66/Per. np. [134, s.111]; [170, s.185-180]; [241, s.75]; [242, s.35] .

podnoszące wagę wielkiej złożoności, a jednocześnie ogromnego zróżnicowania ilościowo-jakościowej skali potrzeb /heterogeniczności potrzeb/ poszczególnych podmiotów ruchu turystycznego ^{67/}. Podejmowane na tym polu próby ustalenia, chociażby dostatecznego, ich katalogu nie kwalifikują się do ostatecznie formułowanych konkluzji. Trudno więc zgodzić się z tymi, którzy używają - w stosunku do przejawianych przez podmioty ruchu turystycznego - wielce nieokreślonego w swej treści terminu "potrzeby turystyczne" ^{68/}, czy też agregatu pojęciowego "potrzeba uczestnictwa w ruchu turystycznym /turystyce/" ^{69/}.

2/ Sam ruch turystyczny nie stanowi osobnej potrzeby ^{70/}. Człowiek a tym samym turysta odczuwa potrzeby konkretne ^{71/}. Potrzeby te albo nie różnią się rodzajowo od zaspokajanych podczas życia osiadłego ^{72/}, albo ulegają zmianie ^{73/}. Najczęściej są wypadkową obu wariantów z jednoczesnymi przekształceniami natury ilościowo-jakościowej ^{74/}. Zasadnym będzie chyba zarezerwowanie - na oznaczenie ogółu potrzeb, które odczuwa turysta - określenia "potrzeby związane z uczestnictwem /udziałem/ w ruchu turystycznym". ^{75/} Waine ^{75/} ~~Waine~~ ^{Waine} jest wszakże, że większość z tych potrzeb można zaspokajać

-
- 67/Literatura przedmiotu daje temu pełny wyraz, chociażby przez fakt takiego, jak wyżej, stawiania sprawy, a tym bardziej poprzez próby ich wyszczególniania /por. np. [15, s. 91-92]; [25, s. 24-26]; [30, s. 74]; [32, s. 28]; [36, s. 20]; [88, s. 137]; [92, s. 102]; [95, s. 109]; [104, s. 18]; [127, s. 49-50]; [132, s. 8]; [138, s. 77]; [144, s. 5]; [156, s. 46, 62]; [158, s. 96]; [170, s. 185-190]; [177, s. 27-28]; [235, s. 60-61]; [237, s. 111]; [241, s. 28]; [242, s. 33]; [278, s. 11-12]; [304, s. 155]; [310, s. 37].
- 68/ Por. m. in. [127, s. 44]; [135, s. 263]; [138, s. 77]; [156, s. 46]; [199, s. 8-11]; [243, s. 142]; [247, s. 22]; [282, s. 9]; [304, s. 155].
- 69/ Por. np. [84, s. 53]; [112, s. 49]; [189, s. 5]; [264, s. 3-4]; [267, s. 115]; [325, s. 59]; [336, s. 274].
- 70/ Por. [92, s. 102]; [117, s. 111]. Niektórzy lansują pogląd, iż ostatecznie celem ruchu turystycznego staje się bardzo częste zaspokojenie potrzeby podróżowania /por. [84, s. 37, 54-59] /.
- 71/ Por. [3, s. 13]; [84, s. 57]; [156, s. 52].
- 72/ Por. [92, s. 102]; [144, s. 5]; [310, s. 37].
- 73/ Udział w ruchu turystycznym stwarza nowe, różne od codziennych potrzeby /por. [78, s. 86]; [144, s. 5]; [223, s. 48] /.
- 74/ Por. [59, s. 190, 213]; [144, s. 5]; [146, s. 180]; [223, s. 48].
- 75/ Por. [3, s. 13]; [101, s. 11]; [138, s. 77]; [95, s. 114]; [264, s. 4].

poza sferą ruchu turystycznego, jednakże zaspokojenie ich w ramach ruchu turystycznego gwarantuje im najwyższy stopień realizacji ^{76/}.

3/ Potrzeby związane z udziałem w ruchu turystycznym rodzą się tak w miejscu stałego przebywania, przed faktycznym wstąpieniem człowieka w ruch turystyczny, jak też w trakcie jego w nim przebywania ^{77/}. Pewna część tych pierwszych jest zaspakajana jeszcze przed rzeczywistym /fizycznym/ udziałem w ruchu turystycznym na obszarze stałego przebywania lub poza nim ^{78/}. Pozostają zaś, jak również wszystkie te, które pojawiają się podczas udziału w ruchu turystycznym realizują się w miejscu docelowym tego ruchu, jak też podczas jego trwania ^{79/}.

4/ Wszystkie konkretne /aczkolwiek nieznane/ potrzeby składające się na przyjęty wyżej agregat pojęciowy można, z punktu widzenia różnych kryteriów klasyfikacyjnych, włączyć do jednej z poniższych grup typologicznych:

- potrzeby związane z przygotowaniem się do udziału w ruchu turystycznym ^{80/},
- potrzeby związane z pozostawaniem w stanie ruchu turystycznego ^{81/},
- potrzeby podstawowe /stanowiące cel udziału w ruchu turystycznym i wyzwalaające motyw podróży ^{82/} /.

76/ Por. [53, s. 27]; [92, s. 102]; [95, s. 117]; [127, s. 25-26]; [277, s. 27]; [280, s. 57]; [289, s. 31] .

77/ Mimo występujących w tym względzie wątpliwości /por. [235, s. 76] [241, s. 37-38] /, grupowanie takie znalazło swoje miejsce /por. [127, s. 50]; [310, s. 37] /.

78/ Nie ma jednoznaczności poglądów na sprawę ich udziału w całości potrzeb związanych z uczestnictwem w ruchu turystycznym. Jedni twierdzą, że blisko 40 % [33, s. 97] , inni zaś, że dochodzi czasami do [75-80 % [222, s. 223] , inni jeszcze, że ogromna ich większość [13, s. 29]; [145, s. 23] .

79/ Por. [294, s. 9] .

80/ Por. [118, s. 8]; [127, s. 70] .

81/ Por. [3, s. 13]; [118, s. 8]; [144, s. 5] .

82/ Spotyka się bardzo różne wersje dotyczącej specyfikacji motywów udziału ludności w ruchu turystycznym /por. [25, s. 24-27]; [36, s. 20]; [80, s. 17-19]; [93, s. 32-40]; [237, s. 111]; [250, s. 46]; [267, s. 115]; [278, s. 12] / . Potrzeby i motywy są pochodnymi potrzeb /por. [25, s. 24]; [84, s. 59]; [156, s. 62]; [190, s. 240-241];

- potrzeby urzeczywistniające / ^{stanowiące odzwierciedlenie} ~~stanowiące odzwierciedlenie~~ ^{środków} ~~środków~~ umożliwiających zaspokojenie potrzeb podstawowych, pełniących w stosunku do nich rolę skuteczną ^{83/} /.

Przeprowadzona typologia nie jest li tylko czystym zabiegiem teoretycznym lecz ma również swój walor praktyczny. Stwarza podstawy podejmowania odpowiednich przedsięwzięć nakierowanych na zaspokojenie poszczególnych potrzeb. Wielka złożoność potrzeb związanych z uczestnictwem ludności w ruchu turystycznym przejawia bowiem swoje oddziaływanie na całokształcie wychodzących im na przeciw działań.

5/ Potrzeby związane z uczestnictwem w ruchu turystycznym cechuje - poza omówioną wyżej dyspersją ich występowania w przestrzeni - także komplementarny charakter ich odczuwania w międzygrupowym układzie przedstawionych wyżej dyskryminacji ^{84/} oraz substytucja - najczęściej, a więc nie jedynie - wewnątrz poszczególnych grup typologicznych, o małych lub umiarkowanych w tym względzie możliwościach w przypadku potrzeb podstawowych ^{85/}.

6/ Dający się zauważyć logiczny związek pomiędzy strukturą społeczno-ekonomiczną a preferencjami w zakresie potrzeb oraz ciągła zmiana tej struktury pozwalają twierdzić, że zbadanie i ustalenie faktycznej hierarchii potrzeb w określonym społeczeństwie, grupie społecznej czy też nawet u jednostki jest rzeczą niesłychanie trudną ^{86/}. Na tym tle całkowicie zrozumiałą sprawą

83/Per. [77,s.50 i nast.]; niekiedy określa się je jako instrumentalne i autoteliczne /por. [155,s.11]/.

84/Per. [88,s.137]; [92,s.105]; [146,s.11].

85/Per. [84,s.44]; [92,s.104]; [127,s.202]; [305,s.115].

86/Per. [15,s.91]; [101,s.21]; [166,s.91]; [179,s.17-18].

jest ogromna rozbieżność poglądów na omawianą kwestę, jeśli idzie o potrzeby związane z uczestnictwem w ruchu turystycznym ^{87/}. Jest to konsekwencja szczególnej złożoności tego agregatu pojęciowego. Wydaje się, że poszczególne składowe wektora potrzeb związanych z udziałem w ruchu turystycznym można by poklasyfikować na grupy hierarchiczne tylko przy przedmiotowo zróżnicowanym kryterium klasyfikacji, tj. dla każdej ze składowych z osobna, w zależności od charakterystyki jej nosicieli, tj. podmiotów ruchu turystycznego. Przy obecnym stanie wiedzy sprawa ta jest, jeśli nie niemożliwa, to na pewno trudna i stanowić winna osobną, wykraczającą poza ramy niniejszego badania, problematykę badawczą.

7/ Jedno można w tym wszystkim uznać za nie budzące większych wątpliwości, a więc niemal pewne. Jako zasadniczy element grupy podstawowych potrzeb związanych z uczestnictwem w ruchu turystycznym potraktować szeroko rozumianą potrzebę wypoczynku ^{88/}.

8/ Dokonane spostrzeżenia nadają w miarę dużej wartości

87/Pomijając względy natury terminologicznej, a także możliwości w zakresie specyfikacji konkretnych potrzeb, jakie reprezentują uczestnicy ruchu turystycznego, wypada zasygnalizować, iż zdania są tu podzielone. Jedni twierdzą, że są to potrzeby ogólnospołeczne /por. [262,s.3]; [264,s.3] /, inni, że powszechne /por. [31,s.12]; [33,s.86]; [72,s.22]; [74,s.34]; [232,s.45]; [255,s.161]; [262,s.3] /, jeszcze inni, że podstawowe /por. [2,s.41]; [31,s.18]; [53,s.35]; [84,s.4]; [178,s.5]; [248,s.23]; [251,s.135] /, część zaś, że wyższego rzędu /por. [127,s.44]; [128,s.141]; [190,s.231]; [206,s.12]; [279,s.171-181] /. Spotkać się można ze stanowiskiem traktującym hierarchię potrzeb w sposób mniej jednoznaczny od wyżej przedstawionych /por. [132,s.37] /.

88/Por. odnośnik 16. "Wypoczynek to ogół czynności służących do wytchnienia, rozrywki i rozwoju osobowości"/por. [61] - podane za [84,s.60] /.

poznawczej poglądom traktującym ruch turystyczny jako swego rodzaju produkt, czy też środek albo formę zaspokajania potrzeb ludności w nim uczestniczącej^{89/}.

9/ Potrzeby związane z uczestnictwem w ruchu turystycznym, a zwłaszcza ta ich część, którą zagregowano w grupie określonej mianem potrzeb podstawowych wykazują nierównomierne natężenie w czasie i w przestrzeni^{90/}.

10/ Nie wszystkie potrzeby uczestników ruchu turystycznego przejawiają się na rynku. Określają więc one tylko popyt potencjalny^{91/}. Ta ich część, która uzewnętrznia się na rynku i ma pokrycie w funduszu nabywczym uczestników ruchu turystycznego reprezentuje popyt realny^{92/}. W warunkach rynku sprzedawcy występuje tylko pewna jego część, którą nazywa się popytem rzeczywistym /efektywnym, zrealizowanym/^{93/}. Określa on stopień zaspokojenia potrzeb /popytu potencjalnego/^{94/}. Ta implikacja popytu i potrzeb sprawia, iż w stosunku do popytu uczestników ruchu turystycznego swoją ważność utrzymują wszystkie specyfiki właściwe potrzebom.

89/ Por. [84, s. 57]; [92, s. 102]; [95, s. 109]; [125, s. 37]; [138, s. 69]; [193, s. 156]; [235, s. 49]; [250, s. 14].

90/ Por. [30, s. 74-75]; [32, s. 28]; [33, s. 89, 90]; [54, s. 114]; [80, s. 51-53]; [84, s. 145-150]; [112, s. 46]; [127, s. 78-88]; [203, s. 73-89]; [241, s. 83]; [242, s. 44-47]; [263, s. 4]; [272, s. 19]; [273, s. 123-124]; [278, s. 20-21]; [307, s. 24-25].

91/ Por. [101, s. 11]; [226, s. 64].

92/ Por. [30, s. 73]; [101, s. 10]; [182, s. 49]; [241, s. 38]; [243, s. 142]; [266, s. 58]; [301, s. 32].

93/ Por. [24, s. 19]; [80, s. 103]; [101, s. 29]; [182, s. 49], czy też [24, s. 16-26].

94/ Por. [84, s. 10]; [173, s. 197]; [182, s. 49]; [304, s. 155]. Istnieje trudność w określeniu jego wielkości, bowiem trudno ustalić czy popyt jest zaspokajany przez wszystkie dobra i usługi zakupione w czasie przygotowań, jak i w czasie faktycznego udziału w ruchu turystycznym, czy tylko przez specjalne dobra i usługi, które by nie wystąpiły w zakupach, gdyby człowiek nie zdecydowałby się na uczestnictwo w ruchu turystycznym /por. [241, s. 37-38]; [310, s. 37] /.

1.3. Kwantyfikacja i klasyfikacja ruchu turystycznego

Naturalną, nie wymagającą oddzielnego uzasadnienia konsekwencją przeprowadzonego wcześniej szkicu myślowego jest dążenie do poznania wielkości potrzeb ludności wiążących się z zamierzonym i faktycznym ich udziałem w ruchu turystycznym. Informację taką pragnęliby posiadać wszyscy ci, którym - z takich, czy innych względów - zależy na zagwarantowaniu warunków ich zaspokajania^{95/}. O ile waga tej sprawy jest oczywista, o tyle praktyczne, a nawet teoretyczne możliwości takich rozstrzygnięć są dalekie od pragnień. Przyczyna tego leży w niedostatku realnych podstaw mierzenia potrzeb^{96/}. Nic nie można zatem powiedzieć na ten temat zarówno w każdej z form popytowego ich przejawiania się na rynku, a tym bardziej w skali globalnej. Pewne aczkolwiek dalekie od faktycznych ich objawy można dostrzec w poszczególnych wielkościach popytu, których ustalenie napotyka jednak na poważne trudności natury technicznej^{97/}.

Należy, po raz kolejny, podkreślić, że ruch turystyczny to nie potrzeba a więc i nie popyt. Potrzeby i popyt przejawiają się bowiem na skutek występowania zjawiska ruchu turystycznego i reprezentowane są przez jego podmioty /turystów/^{98/}. Problem mierzalności, a tym samym mierników analizowanego zjawiska należy rozstrzygnąć zatem na polu nierdzierwalnego ich związku z istotą ruchu turystycznego, którą w miarę szczegółowo starano się przedstawić w treści rozdziału 1.1.

95/Względy te mogą mieć różnoraki charakter, jednak sprowadzić się dadzą do dwu zasadniczych: a/ maksymalizacja zysku, b/ optymalizacja zaspokojenia potrzeb.

96/Potrzeby nie są kwantyfikowalne /por. [84,s.76] /.

97/Por. [3,s.13-16]; [15,s.92-93]; [30,s.68-79]; [242,s.33-48]; [243,s.45]; [310,s.37]; [318,s.212] .

98/Dano temu pełny wyraz w dwóch poprzednich podrozdziałach, a dobrym tego potwierdzeniem są poglądy zamieszczone w aneksie 1, ~~zamieszczone~~

W układzie tym pierwszoplanowe miejsce należy przypisać samemu człowiekowi, jako fizycznej jednostce /podmiotowi/ ruchu turystycznego. W myśl tego za podstawową jednostkę miary ruchu turystycznego należałoby uznać liczbę osób biorących w nim udział^{99/}. Na pierwszy rzut oka wydaje się ona oczywistą lecz z pewnością nie przeważającą ostatecznie szali rozstrzygnięć na swoją stronę. Głębsza analiza pozwala doszukać się argumentów przemawiających za celowością uwypuklenia innych, nie mniej ważnych, aspektów, których logiczne powiązanie z kwantyfikacją ruchu turystycznego jest bezspeczne. Jednym z nich, zmniejszającym /lecz nie dyskwalifikującym/ poznawczą wartość przytoczonego wyżej miernika - "liczba osób" - jest czasookres pozostawania w stanie uczestnictwa w ruchu turystycznym. Kryterium to prowadzi w rezultacie do konieczności nadawania niejednakowej wagi każdemu z turystów, chociażby z punktu widzenia ich znaczenia dla jednostek realizujących "niesione" przez nich potrzeby 100/. Stąd też wykształciła się druga jednostka miary ruchu turystycznego, mianowicie "liczba ośbodzi" 101/. Pozbawiona jest ona, co prawda, mankamentów właściwych poprzedniej lecz nie gwarantuje informacji jakie tamta przynosi, a które to informacje w niektórych sytuacjach są równie pożądane 102/.

99/Można spotkać się jednak z nomenklaturą "uczestnicy", czy też "korzystający" jako swego rodzaju synonimy pojęcia w tym zakresie wiedzącego.

100/Z podobnym problemem spotkać się można w demografii, a zwłaszcza tym jej dziale, który dotyczy demografii potencjalnej /por. [102, s. 273] ; [326] /.

101/Liczba ośbodzi liczona jest jako iloczyn liczby osób i liczby dni pozostawania w stanie ruchu turystycznego. Na określenie tej wielkości przyjmuje się nieraz jako terminy zamienne "turystodzień" i "ośbonocleg" /por. [87, s. 3] /.

102/Uwarunkowane jest to charakterem odbiorcy informacji dotyczącej wielkości ruchu turystycznego. W przypadku np. jednostek transportowych wielkość ruchu turystycznego mierzona liczbą osób jest bardziej wartościowa niż mierzona liczbą ośbodzi. Odwrotnie ma się rzecz np. w przypadku zakładów noclegowych.

Oba mierniki uzupełniają się więc wzajemnie, dlatego też wszelkie analizy ilościowe ruchu turystycznego winny być prowadzone przy wykorzystaniu miernika "liczba osób", jak i miernika "liczba osobodni". Na potrzeby niniejszego badania za podstawowe jednostki miary ruchu turystycznego przyjęto liczbę turystów i liczbę turystodni. W kontekście tym prowadzone dalej rozważania problemowe nad ruchem turystycznym pojmowanym niejako abstrakcyjnie /tzn. bez odwoływań się do konkretnych mierników/ oznacza będą w swej treści podejście dwutorowe, tj. oparte o wielkość ruchu turystycznego mierzonego tak liczbą turystów, jak i liczbą turystodni ^{103/}. Jeśli zajdzie konieczność analizy w aspekcie tylko jednego z nich to zostanie to wyraźnie zaakcentowane.

Dokonane ustalenia rozwiązują jednak tylko jeden z wielu problemów wiążących się logicznie z zagadnieniem określenia wielkości ruchu turystycznego. Drugim nie mniej istotnym jest kwestia typologii zjawiska ruchu turystycznego. Ustalenie ogólnych rozmiarów ruchu turystycznego nie wyczerpuje bowiem całości sprawy, a w ujęciu liczby turystów nie zawsze przynosi logiczne w interpretacji informacje.

Uważna lektura treści rozdziału 1.2. upoważnia do sformułowania jednoznacznego i dość powszechnie prezentowanego stanowiska, traktującego ruch turystyczny jako bardzo złożone zjawisko społeczne ^{104/}. Jest oczywiste, że nie można jednakowo traktować turysty podróżującego "autostopem", wędrującego po Karkonoszach, czy też przebywającego ciągle /przez okres np. 30 dni/ na terenie Karpacza, albo wyjeżdżającego poza granicę swojego państwa, czy też cudzoziemca przyjeżdżającego do określonego kraju.

^{103/}Mierniki te znalazły swoje miejsce tak w polskiej statystyce turystyki /por. [192, s.17 i nast.]; [260]; [302, s.7-10] /, jak również w statystykach innych krajów /por. [13, s.31]; [194, s.38]; [206, s.29-30]; [208, s.39] /.
^{104/}Por. [80, s.35]; [117, s.109]; [146, s.180]; [207, s.18]; [278, s.28]; [307, s.18] .

Tych kilka przykładów, już przez swoją wymowę znaczeniową, dowodzi prawdziwości takiego jak wyżej założenia. Logicznym więc tego następstwem jest postulat podnoszący wagę konieczności przeprowadzenia klasyfikacji ruchu turystycznego. Powinna ona w konkluzji doprowadzić do, tak cennego i zarazem niezbędnego, warunku poprawności wszelkich badań, jakim jest jednorodność^c zbiorów stanowiących przedmiot określonych przedsięwzięć badawczych^{105/}.

Wydaje się, że uniwersalnej typologii ruchu turystycznego nie da się przeprowadzić. Pewnym w tym wszystkim jest bowiem jedynie fakt, że podziału takiego można oczekiwać tylko w przypadku oparcia go na potrzebach ludności wiążących się z ich uczestnictwem w ruchu turystycznym. Według tego kryterium - możliwych a przy tym zdających swój praktyczny egzamin - typów ruchu turystycznego dałoby się wyodrębnić tyle, ile jest jednostek, które w całości lub w części partycypują w zabezpieczeniu realizacji tak wielkiego i w dodatku wielce zróżnicowanego agregatu potrzeb, jakim są potrzeby ludności związane z uczestnictwem w ruchu turystycznym^{106/}. W aktualnych warunkach sprawę takiej klasyfikacji uznać należy za marzenie, które przypuszczalnie jeszcze dłużej nie doczeka się swojej realizacji, co w niepośredni sposób odbija się na stopniu zaspokajania potrzeb, o których wyżej mowa. Przeszkodę w tym stanowią względy natury technicznej /praktyczne możliwości kwantyfikacji typów ruchu turystycznego/ przy istniejących z pewnością możliwościach teoretycznych w zakresie wyodrębnienia jednorodnych pod względem potrzeb grup turystów. Biorąc ten fakt pod uwagę, zdecydowa-

105/ Por. [30, s. 79] ; [32, s. 29-31] ; [88, s. 130] ; [231, s. 172] .

106/ Por. podrozdział 1.2.

iż wysiłek ten nie przyniesie - przynajmniej na gruncie niniejszego badania - spodziewanych efektów, zaniechano wszelkich prób typologii ruchu turystycznego z punktu widzenia kryterium jednorodności potrzeb ludności wiążących się z ich uczestnictwem w ruchu turystycznym ^{107/}.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele klasyfikacji ruchu turystycznego, często bardzo znacznie między sobą się różniących, a przy tym w większym lub mniejszym stopniu realizujących kryterium, które wysunięto wyżej jako podstawowe w tej materii ^{108/}. Waler dysponowania odpowiednimi ciągami danych statystycznych, stanowiących konieczny warunek zdecydowanej większości prac zmierzających w ostateczności do ukazania przewidywanego przebiegu analizowanego zjawiska w przyszłości ^{109/}, zmusza do pozytywnego ustosunkowania się do jednej z nich. Zdecydowano się na tę, która z ruchu turystycznego ogółem wyodrębnia następujące jego formy ^{110/}:

- 1/ krajowy ruch turystyczny - obejmujący tę wielkość ruchu turystycznego, podczas którego turyści w nim uczestniczący nie przekraczają granic kraju, którego są stałymi mieszkańcami ¹

107/Podjęcie takiej próby jest ze wszech miar potrzebne lecz winno ono stanowić osobny temat badawczy, celowość zajęcia się którym uzasadnia wielu autorów /por. [3, s. 13]; [84, s. 72]; [88, s. 130]; [92, s. 103]; [132, s. 9-12]; [141, s. 77-78]; [144, s. 88]; [156, s. 62]; [173, s. 195]; [191, s. 46]; [235, s. 50]; [269, s. 54-55]; [283, s. 108]; [311, s. 10-11]; [316, s. 254] /.

108/Per. [53, s. 88]; [62, s. 118-136]; [79, s. 287-308]; [149, s. 119-12]; [205, s. 5-13]; [208, s. 34-37]; [230, s. 4-5]; [235, s. 58]; [250, s. 14, 34, 38]; [263, s. 4]; [278, s. 22-24]; [287, s. 42-43]; [307, s. 26-27]; [321, s. 170]; [333, s. 130] .

109/Per. [13, s. 31]; [14, s. 73]; [28, s. 113-115]; [110, s. 32] ; [270, s. 245]; [274, s. 29-33] .

110/Per. [17, s. 17]; [80, s. 39]; [127, s. 68]; [192, s. 2]; [207, s. 21]; [260]; [302, s. 7] .

111/Dla formalności należy powiedzieć, iż nie jest on równoznaczny z ruchem turystycznym w kraju, gdyż na ten ostatni składają się cały krajowy ruch turystyczny, jak również część z granicznego ruchu turystycznego, określanego mianem zagranicznego przyjazdowego ruchu turystycznego /por. [55, s. 18]; [241, s. 78] /.

2/ zagraniczny ruch turystyczny - obejmujący tę wielkość ruchu turystycznego, podczas uczestnictwa w którym występuje fakt przekroczenia przez turystów administracyjnych granic kraju, którego są stałymi mieszkańcami ^{112/}.

Dla potrzeb niniejszego badania interesującym jest dalszy podział krajowego ruchu turystycznego. Statystyka krajowego ruchu turystycznego - aczkolwiek niedoskonała ^{113/} - wyodrębnia w jego ramach następujące grupy rodzajowe:

- pobytowy krajowy ruch turystyczny,
- wycieczkowy krajowy ruch turystyczny,
- weekendowy krajowy ruch turystyczny ^{114/}.

112/Zagraniczny ruch turystyczny z punktu widzenia kraju emisji określany jest zagranicznym wyjazdowym ruchem turystycznym, zaś z punktu widzenia kraju recepcji - zagranicznym przyjazdowym ruchem turystycznym /określenia: kraj- obszar emisji, akwizycji, eksportujący i kraj- obszar recepcji, importujący, zapożyczono z następujących źródeł: [14,s.60]; [189,s.8]; [222,s.222] /.

113/Pomimo wielu krytycznych uwag, jakie notuje się od dłuższego czasu pod adresem funkcjonującej w Polsce statystyki ruchu turystycznego, pozostawia ona nadal wiele do życzenia, tak w aspekcie prawdziwości, rzetelności jak i kompleksowości ujęcia /por. [4,s.12]; [6,s.27]; [8,s.10]; [9,s.21-23]; [33,s.86]; [58,s.17]; [75,s.24-25]; [76,s.21-23]; [85,s.101]; [89,s.18-20]; [121,s.12]; [161,s.16-17]; [165,s.17-18]; [172,s.20-21]; [202,s.7-9]; [205,s.14]; [208,s.199-200]; [213,s.11-12]; [256,s.2-17]; [288,s.23-24]; [290,s.127]; [312,s.9-10]; [327,s.8-10] /.

114/Termin ten uznano za najbardziej odpowiadający treści pod nim się kryjącej /por. [1,s.48]; [55,s.13-14]; [203,s.68]; [204,s.7]; [283,s.98]; [285,s.217]; [313,s.143]; [332,s.14]; [334,s.17] /, bo można - jak to praktykuje się w literaturze nadać mu miano "wypoczynek po pracy" /por. [79,s.12]; [143,s.47]; [221,s.12]; [262,s.20] /, "wypoczynek cotygodniowy" /por. [293,s.14] /, "wypoczynek świąteczny" /por. [27,s.13]; [33,s.87]; [69,s.134]; [79,s.301]; [85,s.72]; [109,s.26]; [120,s.211]; [147,s.184]; [229,s.33]; [250,s.39]; [282,s.117] /, "wypoczynek sobotnio-niedzielny" /por. [68,s.133]; [69,s.124]; [297,s.208] /.

Podział na powyższe rodzaje oparty jest na kryterium czasookresu jednorazowego przebywania w stanie krajowego ruchu turystycznego, a także w pewnej mierze na celu dla którego podjęto decyzję uczestniczenia w nim.

Trzeba zaznaczyć, że podział ten ma w dużym stopniu charakter konwencjonalny, tak że granice dzielące jeden rodzaj od drugiego są często bardzo trudne do sprecyzowania ^{115/}.

Nie zgłębiając zbytnio problematyki każdego z wyszczególnionych rodzajów krajowego ruchu turystycznego, jako że w zakresie do tego niezbędnym stanowi ona przedmiot deciekań kolejnych części badania, wypada w tym miejscu zwrócić jedynie uwagę na pewne ich elementy składowe.

Pobytowy krajowy ruch turystyczny obejmuje uczestniczących we wczasach FWP i wczasach zakładowych, przebywających w sanatoriach i prewenteriach, na koloniach, młodzieżowych obozach stałych i zorganizowanych poza bazą turystyczną biwakach młodzieżowych, a wreszcie wyjeżdżających do rodziny lub znajomych, wynajmujących kwatery prywatne lub organizujących sobie nocleg na dłuższy czas we własnym zakresie. Cechą znamioną tego rodzaju krajowego ruchu turystycznego jest pobyt w jednej miejscowości. Urządzanie nawet dłuższych wypadów i wycieczek nie zmienia jego zasadniczego charakteru.

Wycieczkowy krajowy ruch turystyczny obejmuje korzystających z obiektów turystycznych /hotele, motele, schroniska, domy wycieczkowe, pola biwakowe, campingi, pokoje gościnne/, uczestniczących w półkoloniach, małych formach wczasów dla dzieci i młodzieży a także wyjeżdżających na wycieczki indywidualne lub grupowe. Cechą charakterystyczną są dla niego kilkudniowe

115/ Por. [17, s. 27] ; [207, s. 27] ; [321, s. 170] .

wycieczki krajoznawcze, najczęściej z częstą zmianą miejsca czasowego pobytu.

Weekendowy krajowy ruch turystyczny polega na niedzielnym lub świątecznym, a także sobotnim i przedświątecznym kilkugodzinnym, jednodniowym wyjeździe poza miejsce stałego przebywania, zwykle w niedalekiej od niego odległości.

Wyróżnione rodzaje krajowego ruchu turystycznego, wespół z przyjętymi miernikami określającymi ich natężenie - mimo swych niedoskonałości - tworzą wyjściową płaszczyznę dalszych analiz.

1.4. Prognoza ruchu turystycznego i jej znaczenie dla polityki w dziedzinie gospodarki turystycznej /polityki turystycznej/

Potrzeby obiektywizują się przez fakt ich masowego występowania ^{116/}. Stan ten ma pełne odbicie na gruncie potrzeb ludności związanych z ich udziałem w ruchu turystycznym ^{117/}, zdecydowanej większości których można przypisać charakter potrzeb "typowych", gdyż odczuwane są przez większość podmiotów ruchu turystycznego i mieszczą się w ramach aktualnego poziomu życia społeczeństwa ^{118/}. Stwarza to tym samym nikłą możliwość zaspo-

116/ Por. [234, s. 1047] .

117/ Uczestnictwo w ruchu turystycznym jest obecnie we wszystkich kręgach społecznych coraz bardziej znaczącym składnikiem programu życiowego - por. [3, s. 14]; [33, s. 86]; [35, s. 50]; [128, s. 141]; [322, s. 7] . Wypracowane poprzednio metodyczne podłoże stanowi dobre potwierdzenie tego stanu.

118/ Pozostałość stanowią potrzeby indywidualne, nietypowe, odczuwane przez poszczególne jednostki, w pewnej swej części mieszczące, a w pewnej nie mieszczące się w ramach aktualnego poziomu życia społeczeństwa /por. [144, s. 97] /.

kajania ich innymi niż ruch turystyczny formami realizacji ^{119/}.

Jeżeli ruch turystyczny ma spełnić swe zadanie, to potrzeby ludności związane z ich udziałem w nim muszą znaleźć właściwym realia zaspokajania, tak w ich aspekcie ilościowym, jak /cochyba najistotniejsze/ strukturalnym ^{120/}. Szczególnego wyrazu znaczeniowego nabiera ta konstatacja w społeczno-ekonomicznych warunkach produkcji, gdzie potrzeby człowieka stanowią podstawowe kryterium wszelkich wartościowań.

Zaspokojenie ogromnej większości potrzeb ludności związanych z ich udziałem w ruchu turystycznym wiąże się z zapotrzebowaniem na rozmaite dobra i usługi, które mogą same w sobie być celem określonej potrzeby lub tylko środkiem do jej realizacji ^{121/}. Jednak pojedyncze usługi i towary nie zapewniają pełnego zaspokojenia potrzeby o których mowa ^{122/}. Dlatego też ofertę tę powinny przedstawiać nie tylko jednostki gospodarcze specjalizujące się w obsłudze ruchu turystycznego lecz także te, które w procesie tym współuczestniczą pośrednio a funkcjonują w innych działach gospodarki narodowej ^{123/}. Krótko mówiąc, zadanie to spoczywa na barkach gospodarki turystycznej ^{124/}, dla której obiektywne warunki działalności wyznaczane są przez po-

119/ Por. [317, s. 28] .

120/ Stanowisko takie zaprezentowane jest m.in. w: [32, s. 34]; [131, s. 5]; [132, s. 5-6]; [158, s. 96] .

121/ Por. [88, s. 128] .

122/ Por. [144, s. 87] .

123/ Powinny one współdziałać na rzecz zabezpieczenia warunków zaspokajania owych potrzeb przez świadczenie usług i produkcję dóbr typowych dla profilu swojej działalności określonej zajmowanym miejscem w procesie rozwoju społecznego podziału pracy /por. [33, s. 97]; [80, s. 76]; [84, s. 10]; [118, s. 7]; [278, s. 8] /.

124/ Gospodarka turystyczna jest to kompleks różnorodnych funkcji gospodarczych i społecznych bezpośrednio lub pośrednio rozwijanych w celu zaspokojenia rosnących potrzeb materialnych i kulturalnych uczestników ruchu turystycznego /por. [80, s. 80]; [127, s. 106-110] /.

trzeby związane z uczestnictwem ludności w ruchu turystycznym. Ta orientacja na potrzeby nabiera - w warunkach gospodarczych naszego kraju - wielkiego znaczenia ^{125/}. Jeśli się w dodatku zważy na bardzo charakterystyczną stronę aktu zaspokajania potrzeb ludności związanych z ich uczestnictwem w ruchu turystycznym, to pogląd taki nie wydaje się być kontrowersyjny ^{126/}.

Nie przesądzając trudnych kwestii, w jakim stopniu należy na polu gospodarki turystycznej uwzględniać życzenia ludzi, a w jakim zakresie świadomie je kształtować oraz w imię jakich wartości i jakim kosztem społecznym jest to dopuszczalne i wskazane ^{127/}, a także, którą formę ich popytowego uzewnętrzniania się należałoby przy tym brać za podstawę ^{128/}, to mimo wszystko podejściu temu nadać wypada wysoką wartość teoretyczną i praktyczno-wykonawczą. Spojrzenie to, w aspekcie dominujących potrzeb i aspiracji ludności, otwiera zarówno drogę do wzbogacenia form udziału ludności w ruchu turystycznym, jak i wskazuje na konieczność rozszerzenia programów ich zaspokajania ^{129/}. Oparcie się na potrzebach ludności wiążących się z udziałem w ruchu turystycznym jest więc niezbędnym warunkiem podwyższenia ogólnej efektywności wszystkich poczynąń w ramach gospodarki turystycznej ^{130/}. Potrzeby te bowiem są nieograniczone, rosną

125/ Por. [173, s. 196]; [184, s. 82]. Co prawda, niektóre z tych potrzeb nie muszą być zaspokajane codziennie i powszechnie, gdyż zgłaszane są sporadycznie, nieregularnie lecz mimo tego powinny być realizowane /por. [80, s. 79] /.

126/ Tą cechą charakterystyczną jest m.in. nierozzerwalność aktu zaspokajania potrzeb z wytwarzaniem właściwych mu ofert zabezpieczających, przy jednoczesnej niemożliwości zmian miejsca przedkładania tych ostatecznych /por. podrozdział 2.1./

127/ Problemy te są rozwinięte w [331], a ogólnie o tym traktuję je np. [66, s. 33-40].

128/ Chciałoby się wziąć za taką popyt potencjalny, a jeśli nie, to w ostateczności już na pewno realny /por. [101, s. 29]; [173, s. 197] /.

129/ Por. [138, s. 78].

130/ Por. [196, s. 13].

bardzo szybko, z racji osiągnięcia w miarę to wyższego szczebla ich hierarchii, tak w ocenie indywidualnej, jak i społecznej, Natomiast możliwości ich zaspokajania są zawsze i wszędzie ograniczone i w przeważającej większości przypadków nie są dobrem wolnym ^{131/}.

Z ekonomicznego punktu widzenia całości tej problematyki dobrze odzwierciedla formuła: "wskazówką dla kształtowania podaży musi być tylko i wyłącznie popyt" ^{132/}, dająca w rezultacie zasadniczą dewizę dla zachowania tak niezbędnego, w całości kształcie rozwoju społeczno-ekonomicznego, stanu ogólnej równowagi rynkowej, czy też równowag cząstkowych ^{133/}. Możliwe to jest jednak w przypadku optymalizowania funkcji pełnionych przez turystykę, które z racji swej niekwantyfikatywności można w dużym stopniu aproksymować optymalizacją wielkości ruchu turystycznego ^{134/}. Należy bowiem odróżnić cele turystów, odniesione do decyzji o podjęciu udziału w ruchu turystycznym, od celów polityki w zakresie turystyki, odniesionej do kierowania nią ^{135/}. Turysta nie jest gospodarzem terenu /środowiska geograficznego/

^{131/}Por. [196, s.14] .

^{132/}Por. [3, s.16]; [84, s.10]; [118, s.8]; [244, s.103] . Nie znaczy to jednak, że podaż nie ma wpływu na popyt. W niektórych przypadkach kształtuje on ten popyt, zwłaszcza jeśli chodzi o jego strukturę rodzajową. Obecnie podaż jest jeszcze ilościowo i jakościowo niedostateczna - w związku z tym popyt jest niższy i inna jest jego struktura /por. [84, s.10] /, jest niejako "wymuszony" przez aktualny stan oferty i nie przedstawia popytu ukształtowanego w drodze życzeń i preferencji /por. [24, s.19]; [173, s.197] /.

^{133/}Por. [66, s.195-206] ; [112, s.197] .

^{134/}Por. [291, s.156] .

^{135/}Por. [235, s.47] . Polityka ta nazywana bywa polityką turystyczną. Sprawa tego, czym jest polityka turystyczna i jaki obejmuje zakres tematyczny - pozostaje otwarta; jeszcze wyraźnie nie sprecyzowano jej w literaturze przedmiotu /por. [284, s.47] /. Najogólniej można ją określić jako "działalność, która polega na kształtowaniu stosunków społeczno-ekonomicznych w sferze obsługi turystycznej, na wyznaczaniu celów w dziedzinie kształtowania wielkości, struktury i dynamiki ruchu turystycznego oraz na bieżącym kierowaniu rozwojem turystyki z uwzględnieniem politycznych społecznych i ekonomicznych aspektów" /por. [163, s.33] /.

na którym realizuje swoje potrzeby, więc o niego nie dba ^{136/}. Podstawowym zaś celem polityki w dziedzinie gospodarki turystycznej jest zapewnienie warunków optymalnego zaspokajania potrzeb ludności związanych z ich uczestnictwem w ruchu turystycznym, przy jednoczesnym utrzymaniu równowagi ekologicznej ^{137/}. To, wynikające z dążenia do maksymalnego zahamowania dewastacji środowiska przyrodniczego, ograniczenie - przysparza niemałych, choć z drugiej strony nie znajdujących żadnego poparcia, kłopotów w zagwarantowaniu realizacji pierwotnego a zarazem elementarnego celu tej polityki ^{138/}.

Z uwagi na to, że ruch turystyczny jest zewnętrznym - a co najważniejsze - mierzalnym przejawem zgłaszanych przez jego podmioty potrzeb w formie określonego popytu konsumpcyjnego ^{139/}, a zarazem głównym motorem rozwojowym turystyki ^{140/} informacja o jego rozmiarach jest ze wszech miar pożądana, a mimo tego nie zawsze znana ^{141/}. Jej znaczenie jest bezsporne, czego dowody próbowano wyżej przedstawić a wyraźny temu akcent daje wielu autorów parających się zagadnieniami turystyki ^{142/}.

136/ Por. [10, s. 63]; [38, s. 16]; [159, s. 14]; [169, s. 91] .

137/ Por. [337, s. 97] .

138/ Zagadnienie to znajduje w badaniach swoje potwierdzenie w nienegowanym powszechnie stanowisku o konieczności dysponowania takimi podstawowymi parametrami jak: chłonność turystyczna obszaru oraz jego pojemność turystyczna. Co prawda, wyników do tej pory osiągniętych nie można uważać za zadowalające, ~~jakkakxstanowixkxwx~~ lecz prace w tej materii nabierają coraz większego rozmachu, jako że stanowią one warunek niezbędny wszelkich działań optymalizacyjnych /por. np. [7]; [35]; [57]; [60]; [83]; [114]; [168]; [187]; [209]; [210]; [220]; [239]; [240]; [253]; [257]; [286]; [296]; [323] /.

139/ Por. podrozdział 1.2 i 1.1.

140/ Por. [307, s. 69] .

141/ W dyskusjach prowadzonych wśród praktyków najczęściej stwierdza się, że organizatorzy turystyki w przedsiębiorstwach komercyjnych, urzędy wojewódzkie i inni decydenci na szczeblu regionalnym nie są w stanie jej udzielić /por. [252, s. 4] /.

142/ Por. [21, s. 28]; [73, s. 6]; [86, s. 13]; [111, s. 34]; [131, s. 5]; [142, s. 5]; [184, s. 82]; [186, s. 17]; [284, s. 51]; [318, s. 208]; a także odnośnik 113.

Trzeba podkreślić, iż znajomość natężenia ruchu turystycznego powinna dotyczyć wszystkich kombinacji układów, w jakich należy go rozpatrywać. W myśl ustaleń podrozdziałów 1.22. i 1.3 zestaw owych układów stanowią: układ form i rodzajów ruchu turystycznego oraz ich przestrzenny, emisyjno-recepcyjny i czasowy układ występowania. Tylko tego a nie innego typu informacje dają gwarancję prowadzenia racjonalnej polityki w dziedzinie gospodarki turystycznej /polityki turystycznej/ ^{143/}, zwłaszcza ich wyraz prognostyczny stanowiący wynik konkretnej prognozy ^{144/}.

W literaturze można spotkać bardzo różnorodne opinie na temat możliwości zastosowania prognoz w praktyce, poczynając od całkowitej negacji aż do jak najbardziej entuzjastycznego ich poparcia ^{145/}. Wydaje się, że rozbieżności o takiej jak wyżej mowa skali nie występują na płaszczyźnie prognoz ruchu turystycznego. Na tym tle postulat konieczności prognozowania ruchu turystycznego nabiera bezgranicznej mocy ^{146/}.

143/Jest oczywiste, iż "dla przedsiębiorstw turystycznych interesująca będzie odpowiedź na pytanie, ile osób w sezonie t przyjeżdża do danej miejscowości. Dla przedsiębiorstw transportowych taka liczba, która informuje o ilości przyjeżdżających jak i wyjeżdżających, zaś dla przedsiębiorstw zaopatrzenia rynku /zwłaszcza żywnościowego/ ważna jest różnica pomiędzy wyjeżdżającymi a przyjeżdżającymi" /por. [183, s.193] ; [224, s.59] /.

144/Definicji i określeń "prognoza" jest bardzo dużo; analiza ich przekracza ramy niniejszego badania a zapoznać się można z nimi poprzez lekturę szeregu prac traktujących o prognozowaniu. Na potrzeby tego badania przyjęto następujące jej rozumienie: "przez prognozę rozumiemy sąd o zaistnieniu określonego zdarzenia w czasie określonym z dokładnością do momentu /punktu/ lub okresu /przedziału/ czasu należące do przyszłości" /por. [52, s.19] /. W myśl tego "prognozowanie" to zespół czynności, które dają w efekcie prognozę /por. [70, s.13-19] /.

145/Por. [330, s.4] .

146/Por. Aneks 2.

2. ANALITYCZNO-FORMALNA KONCEPCJA MECHANIZMU POWSTAWANIA I REALIZACJI KRAJOWEGO RUCHU TURYSTYCZNEGO

2.1. Podstawowe prawidłowości w rozwoju ruchu turystycznego ^{1/}

Biologiczne i psychiczne wymagania organizmu ludzkiego, a także wymagania, jakie stwarza społeczne współżycie ludzi determinują konieczność zaspokajania potrzeb ^{2/}, w tym też tej ich kategorii, którą ujęto w grupę "potrzeby związane z udziałem ludności w ruchu turystycznym". Wymagania te nie przesądzają jednak o strukturze rzeczowej i przestrzenno-czasowej owych potrzeb, a co się z tym wiąże, o sposobach ich realizacji ^{3/}. Struktura ta jest bowiem wyznaczana wypadkowym działaniem wielu wzajemnie powiązanych i warunkujących się w skutkach czynników ^{4/}. Skoro ruchowi turystycznemu można przyznać szczególny typ realizacji potrzeb człowieka - z właściwymi mu charakterystykami - to proces kształtowania się i realizacji ruchu turystycznego należy rozpatrywać na płaszczyźnie analizy społeczno-ekonomicznych czynników oddziałujących na potencjalnego turystę ^{5/}. W tej części opracowania podjęta zostanie właśnie próba wyjaśnienia mechanizmu tworzenia się zjawiska "ruch turystyczny".

1/Podrozdział ten opracowano na kanwie artykułu [215] .

2/Per. [179, s.16] .

3/Per. [228, s.6] .

4/Per. [179, s.16] ; [196, s.18] ; [243, s.138] ; [304, s.155] ; [314, s.11] .

5/Takie podejście jest logiczną konsekwencją przyjętego wcześniej /per. rozdz. 1./ metodologicznego podłoża badawczego.

"Turystyczne zachowania się ludzi są wypadkową ich postaw oraz realnych warunków życia" /per. [150, s.126] /.

W literaturze z zakresu teorii potrzeb /głównie psychologii i socjologii/ spotyka się wiele schematów klasyfikujących ogół czynników kształtujących potrzeby^{6/}. Godne uwagi są jednak trzy wersje ich podziału, częściowo transformowane na użytek badanej tutaj problematyki:

- 1/ Według kryterium stopnia ścisłości bezpośredniego powiązania z podmiotem ruchu turystycznego^{7/}:
 - a/ czynniki wewnętrzne /rozwój fizyczny i intelektualny człowieka, jego aspiracje, dotychczasowe potrzeby i stan ich zaspokojenia/,
 - b/ czynniki zewnętrzne /ogólne warunki społeczno-ekonomiczne w których żyje potencjalny podmiot ruchu turystycznego, podaż dóbr i usług i ich zróżnicowanie, czynniki przyrodnicze, itp. /.
- 2/ Według kryterium charakteru oddziaływania^{8/}:
 - a/ czynniki kształtujące potrzeby związane z udziałem ludności w ruchu turystycznym^{9/},
 - b/ czynniki wyznaczające możliwości zaspokojenia tych potrzeb.
- 3/ Według kryterium udziału w kształtowaniu decyzji^{10/}:
 - a/ czynniki kształtujące skłonność do udziału w ruchu turystycznym /efekt współoddziaływania tych czynników wyraża się w powstaniu takiej skłonności lub jej braku/,
 - b/ czynniki kształtujące bezpośrednio decyzję wyjazdu turystycznego /rezultatem ich są decyzje co do form i rodzajów ruchu turystycznego/.

6/ Por. [124, s. 78] . Wydaje się, że przeniesienie ich wszystkich na grunt czynników kształtujących określoną rzeczywistość zjawiska "ruch turystyczny" nie doprowadziłoby do dezaktualizacji ich ważności. Nie mieści się to jednak w ramach tego badania.

7/ Por. [179, s. 16-17] .

8/ Por. [123, s. 139] .

9/ Zwłaszcza podstawowe potrzeby związane z uczestnictwem w ruchu turystycznym.

10/ Por. [190, s. 236-243] .

c/ czynniki decydujące o wyjeździe turystycznym /ich skutkiem jest wyjazd w wybrane miejsce i formy aktywności na nim przejawiane/.

Te, jak zresztą wszelkie inne, podziały mają tylko porządkujący charakter. W praktyce trudno bowiem ściśle jednoznacznie typologię czynników przeprowadzić, gdyż wszystkie one działają łącznie, we wzajemnym oddziaływaniu ^{11/}. Przypuszczać należy, że w tej materii niemniejszą wartość będzie miała każda nowa próba klasyfikacji.

Ze względu na niezbędność analizy ruchu turystycznego w ujęciu przestrzennym, nasuwa się postulat rozpatrywania ogółu czynników tworzących faktyczny obraz tego ruchu w aspekcie podstawowych biegunów jego przejawiania się - obszaru emisji /aktywizacji, emigracji/ i obszaru recepcji /imigracji/. W układzie tym zasadnym może być podział na dwie funkcjonalnie między sobą różniące się grupy.

Jedna z nich obejmować powinna te wszystkie czynniki, które w rezultacie swego oddziaływania wyznaczają faktyczną wielkość ruchu turystycznego na obszarze aktywizacyjnym. Dla określonego obszaru recepcji ruch ten przedstawia tylko wielkości potencjalne. Ogólna wielkość ruchu turystycznego pewnego obszaru emisyjnego nie musi przecież w całej rozciągłości uzewnętrznić się na jednym /z wielu możliwych/ obszarze recepcji ^{12/}.

Do drugiej grupy zaliczyć zaś trzeba takie czynniki, które z punktu widzenia obszaru recepcji owe, potencjalne wcześniej dla niego, rozmiary ruchu turystycznego zaminiają na realne.

Prezentowane w literaturze podejście przy analizie uwa-

11/Przypomina to problematykę klasyfikacji zbiorów rozmytych /por. [40, s. 68-75] ; [197, s. 343-350] /.

12/Wykluczono tym samym możliwość interpretacji całego otoczenia obszaru emisyjnego jako jednej globalnej jednostki recepcyjnej.

runkowań rozwojowych ruchu turystycznego w znacznej swej większości są zbieżne z wyżej zaprezentowanym ^{13/}, nadając mu w ten sposób dużych wartości poznawczych. Najważniejsze z nich dotyczą prawidłowości w zakresie generalnych mechanizmów rządzących ruchem turystycznym, które "tkwią głęboko w najistotniejszych ekonomicznych, socjologicznych i kulturalnych warunkach życia współczesnych społeczeństw" ^{14/}.

Na bazie dotychczasowych ustaleń można ogólnie przyjąć, że

$$Y = f(X) \quad (2.1)$$

gdzie,

Y - wielkość ruchu turystycznego, mierzonego liczbą turystów lub liczbą turystodni,

X - zbiór czynników warunkujących, takich, że:

$$X = X_1, X_2, \dots, X_I,$$

f - postać analityczna funkcji wiążącej ze sobą czynniki

$$X_i / i=1, 2, \dots, I/.$$

Formuła ta znamionuje ogromną złożoność problemu, który w sobie ujmuje. Jest przy tym bardzo "abstrakcyjna", nie mająca nic wspólnego z wymogami, jakie na tę problematykę wcześniej nałożono. Brakuje w niej takich specyficznych, a jednocześnie godnych uwzględnienia, czy też nawet koniecznych, elementów, które jasno sprawę precyzowałyby i poprzez to podnosiły jego praktyczną użyteczność, tak w sensie retrospektywnym, jak i - co tutaj najważniejsze - prospektywnym.

13/ Por. [5, s. 19]; [72, s. 84-85]; [80, s. 11-28]; [127, s. 31-42]; [128, s. 146]; [190, s. 237]; [203, s. 15]; [207, s. 94-144]; [241, s. 14]; [242, s. 38]; [287, s. 10, 40-41]; [314, s. 225]; [336, s. 275].

14/ Por. [208, s. 23].

15/ Wskazuje na nie niemal każda pozycja literatury, choć nie zawsze czyni to w sposób możliwie kompleksowy. Niemożliwa jest więc na łamach tego opracowania jakas pełna ich analiza.

O wiele korzystniejsze jest założenie:

$$y_{rl}^{(h_k)} = f_{rl}^{(hk)}(x) \quad (2.2)$$

/l=1,2,...,L ; r=1,2,...,R ; h=1,2,...,H ; k=1,2,...,K /

gdzie,

$y_{rl}^{(h_k)}$ - wielkość k-tego rodzaju ruchu turystycznego w h-tej jego formie, w l-tym okresie czasu /sezonie/ oraz r-tym obszarze ^{16/}.

Wydawałoby się, iż koncepcja ta uwzględnia całość zagadnienia. Kto tak zdecydowałby, byłby w wielkim błędzie, gdyż aprobowałby poprzez to niezmiennosc czynników dla zmieniających się elementów l, r, h, k, a tak faktycznie nie jest ^{17/}. Dlatego też wprowadzić wypada do niej niezbędne uzupełnienia, które ustrzegą przed takim pojmowaniem. W tym celu:

$$y_{rl}^{(h_k)} = f_{rl}^{(h_k)}\left(x_{rl}^{(h_k)}\right) \quad (2.3)$$

/l=1,2,...,L ; r=1,2,...,R ; h=1,2,...,H ; k=1,2,...,K /

Jeśli zważy się, że I-elementowy zbiór czynników X_i /i=1,2,...,I/ składa się z wielkiej różnorodności elementów, to ciekawą wydaje się formuła, która ten stan weźmie pod uwagę.

Ze względu na bogate w tym zakresie możliwości konkretnych rozstrzygnięć oparto się tylko na podanym wyżej, własnym

16/Na temat form i rodzajów ruchu turystycznego porównaj uwagi z podrozdziału 1.3.

17/Por. [5,s.10] ; [67,s.49] ; [94,s.45-46] ; [127,s.179] .

schemacie klasyfikacyjnym autora ^{18/}. W efekcie tego

$$Y_{rl}^{(h_k)} = f_{rl}^{(h_k)} \left(\begin{pmatrix} W_{h_k} \\ X_l \end{pmatrix} ; \begin{pmatrix} P_{h_k} \\ X_l \end{pmatrix} \right) \quad (2.4)$$

/l=1,2,...,L ; r=1,2,...,R ; h=1,2,...,H ; k=1,2,...,K /

gdzie

$X^{(W_{h_k})}$ - podzbiór zbioru $X^{(h_k)}$, na który składają się te $X_i^{(W_{h_k})} \in X^{(h_k)}$ /i=1,2,...,I₁/h_k/, które w myśl przyjętego kryterium ich podziału tworzą pierwszą ich grupę,

$X^{(P_{h_k})}$ - podzbiór zbioru $X^{(h_k)}$, na który składają się te $X_i^{(P_{h_k})} \in \left(X^{(h_k)} - X^{(W_{h_k})} \right)$ /i=1,2,...,I₂/h_k/,

które w myśl uwzględnionego kryterium wchodzi w skład drugiej z wymienionych tam podgrup.

Z uwagi na to, że $X^{(W_{h_k})}$ i $X^{(P_{h_k})}$ tworzą określone czynniki, których działanie przejawia się na dwóch różnych biegunach przestrzenno-czasowego rozkładu ruchu turystycznego, a mianowicie: $X^{(W_{h_k})}$ na obszarze akwizycji, zaś $X^{(P_{h_k})}$ na obszarze recepcji, przeto tworzą szczególny typ oddziaływań nazywanych "siłami" :

$$W_{ml}^{(h_k)} = w_{ml}^{(h_k)} \left(\begin{pmatrix} W_{h_k} \\ X_{ml-q} \end{pmatrix} \right) \quad (2.5)$$

18/Wybór ten nie jest przypadkowy lecz wynikający z niezwykłej jego przydatności dla realizacji zasadniczego celu badania /por. strona 38/.

$$\begin{pmatrix} h_k \\ P_{nl} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} h_k \\ \varepsilon_{nl} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} P_{h_k} \\ X_{nl} \end{pmatrix} \quad (2.6)$$

$/h=1,2,\dots,H ; k=1,2,\dots,K ; l=1,2,\dots,L ; m=1,2,\dots,M ;$
 $n=1,2,\dots,N ; q=0,1,2,\dots /$

gdzie

$\begin{pmatrix} h_k \\ W_{ml} \end{pmatrix}$ - "siła wypychająca" ludność m-tego obszaru do udziału w k-tym rodzaju ruchu turystycznego oraz h-tej jego formie w l-tym okresie czasu /sezonie/,

$\begin{pmatrix} h_k \\ P_{nl} \end{pmatrix}$ - "siła przyciągająca" ludność, która zdecydowała się uczestniczyć w k-tym rodzaju ruchu turystycznego oraz h-tej jego formie a reprezentowana przez n-ty obszar recepcji w l-tym okresie czasu /sezonie/,

$\begin{pmatrix} h_k \\ W_{ml} \end{pmatrix} ; \begin{pmatrix} h_k \\ \varepsilon_{nl} \end{pmatrix}$ - odpowiednie funkcje analityczne.

Włączenie funkcji (2.5) i (2.6) do relacji (2.4) daje w wyniku:

$$\begin{pmatrix} h_k \\ Y_{mnl} \end{pmatrix} = f_{mnl} \left\{ \begin{pmatrix} h_k \\ W_{ml} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} W_{h_k} \\ X_{ml-q} \end{pmatrix} ; \begin{pmatrix} h_k \\ \varepsilon_{nl} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} P_{h_k} \\ X_{nl} \end{pmatrix} \right\} \quad (2.7)$$

$/h=1,2,\dots,H ; k=1,2,\dots,K ; l=1,2,\dots,L ; m=1,2,\dots,M ;$
 $n=1,2,\dots,N ; q=0,1,2,\dots /$

gdzie

$\begin{pmatrix} h_k \\ Y_{mnl} \end{pmatrix}$ - wielkość k-tego rodzaju ruchu turystycznego w h-tej jego formie, pochodzącego z m-tego obszaru akwizycyjnego i zlokalizowanego w n-tym obszarze

receptyjnym w 1-tym okresie czasu /sezonie/.

$$\begin{pmatrix} W_{h_k} \\ X_{ml-q} \end{pmatrix} ; \begin{pmatrix} P_{h_k} \\ X_{nl} \end{pmatrix} - \text{jak w (2.4) ,}$$

$$\begin{pmatrix} h_k \\ f_{mml} \end{pmatrix} ; \begin{pmatrix} h_k \\ v_{ml} \end{pmatrix} ; \begin{pmatrix} h_k \\ \varepsilon_{nl} \end{pmatrix} - \text{odpowiednie postacie funkcji.}$$

Wydaże się, że ostateczna koncepcja jest na tyle wyraźna pod względem logiki, iż trudno jej coś zarzucić. Jeśli tak ^{19/}, to niewątpliwie należy przyznać, że podlega jej ta szczególna forma ruchu turystycznego, którą objęto terminem "krajowy ruch turystyczny".

2.2. Próba ustalenia strukturalnych zależności w ramach krajowego ruchu turystycznego w Polsce

O ile teoretyczna poprawność formuły (2.7) jest niezaprzeczalna, o tyle praktyczne możliwości takich ujęć - w przypadku krajowego ruchu turystycznego - są co najmniej wątpliwe. Nieprzekonalną, jak dotychczas, barierą jej potwierdzenia się są niedomagania powszechnego systemu informacji statystycznej z zakresu krajowego ruchu turystycznego. Nieodzownym elementem sprawdzania relacji (2.7) są odpowiednie dane o realizacji lewej strony ujętej w niej równości, tj. o nasileniu występowania k-tego rodzaju krajowego ruchu turystycznego pomiędzy obszarem akwizacyjnym "m" a obszarem receptyjnym "n". Niestety uzyska-

^{19/}Potwierdzeniem tego niech będzie fakt, iż umiejscawia ona w jednoznaczny sposób w przestrzeni przedmiot analizy, czego nie czyniły wszystkie poprzednie formuły, które utrzymują - z pozoru - swą przydatność tak w stosunku do obszarów emisji, jak i obszaru recepcji. W rzeczywistości dotyczą jednak one tych ostatecznych, czego należy się domyslać.

nie ich jest sprawą niemożliwą, tak jeśli idzie o nasz kraj, jak - przypuszczalnie - wiele innych ^{20/}. Najczęściej do dyspozycji pozostają jedynie wielkości k-tego rodzaju ruchu turystycznego w n-tym obszarze recepcyjnym ^{21/}. Brak jest natomiast informacji o jego miejscu emisji. Nasuwa się w związku z tym pytanie, czy aby nie za szybko wyciągnięto wniosek przywłaszczający równości (2.7) charakter "uniwersalności".

Można postawić tezę, iż odpowiedź na postawione pytanie jest negatywna. Za utrzymaniem i rozciągnięciem działania relacji (2.7) na płaszczyźnie krajowego ruchu turystycznego, w sytuacji niedomagań w zakresie istniejących danych statystycznych, odpowiedzą wszystkie kolejne ² etapy niniejszego zadania badawczego. Nie umniejszając chyba ogólności swoich w tym względzie spostrzeżeń postanowiono rozpatrzyć tę kwestę biorąc za podstawę krajowy ruch turystyczny w naszym kraju.

Oznaczając przez $Y_{nt}^{(k)}$ wielkość k-tego rodzaju krajowego ruchu turystycznego w n-tym obszarze recepcji i t-tym okresie czasu /roku/ ^{22/}, zastanowić się warto, jak ona się ma do przy

20/Znane autorowi systemy sprawozdawczości z zakresu krajowego ruchu turystycznego w niektórych krajach europejskich, a także paru pozaeuropejskich, takich ujęć nie przewidują /por. m. in. [160] /.

21/Choć i te nie w każdym kraju pojawiają się, a najczęściej przedstawiają tylko wielkość krajowego ruchu turystycznego globalnie w kraju, bądź też globalnie w regionie /por. tamże/.

22/Na tle postawionego poprzednio postulatu prowadzenie wszelkich badań nad ruchem turystycznym w układzie jego spiętrzeń sezonowych przyjęcie jedynie rocznego punktu odniesienia może rodzić uzasadniony niedosyt w realizacji tematu. Autor w pełni sobie zdaje z tego sprawę lecz zmuszony jest do takiego uproszczenia względami czysto technicznymi, jako że problem i tak - jak się okaże - jest obszerny, a zwiększenie o jeszcze jeden wymiar /sezonowość/ przekracza siły jednostkowego zespołu badawczego. Podkreślić wypada, iż procedura przy włączeniu tego elementu nie ulegnie gruntownej zmianie, a co najważniejsze - zachowuje swoją formalną zasadność. Na pewien sposób argumentuje to fakt jego pominięcia, a jednocześnie zabezpiecza przed zarzutem jego zgubienia.

jętej wcześniej zasady(2.7) .

Tak, jak to często bywa w badaniach o charakterze przestrzennym, względy techniczne /dyspozycyjność odpowiednich informacji/ ograniczają zakres przestrzenny przedmiotu badania do z góry wyznaczonych obszarów . Wszelkie badania regionalne utrzymują w ten sposób niepełne powiązania z potrzebami życia codziennego, które żąda bardzo częste analizy w układzie jednostek przestrzennych, dla których brak jest pokrycia w dostępie do materiałów źródłowych tej analizę gwarantujących. Stąd też w przypadku analizy regionalnych prawidłowości w rozwoju $Y_{nt}^{(k)}$ - z konieczności - należy przyjąć administracyjnie wyznaczone obszary województw, tj. $n=1,2,\dots,49$ ^{23/} . Te same względy decydują o układzie rodzajowym krajowego ruchu turystycznego, w jakim można - co nie oznacza , że powinno się - prowadzić jego analizę ^{24/} .

Biorąc te wyznaczniki pod uwagę ustalono, że $Y_{nt}^{(k)}$ / $k=1,2,3$; $n=1,2,\dots,49$ / będzie w swej treści oznaczało tyle co:
 $Y_{nt}^{(1)}$ - wielkość pobytowego krajowego ruchu turystycznego w n -tym województwie t -tego roku,

23/Pomimo pewnych sprzeczności w teoretycznych poglądach na temat pojęcia regionu /por. [16,s.8]; [22]; [23,s.51-58]; [127,s.177-180]; [194,s.37-38]; [266,s.49-57] /, za taki przyjmuje się często województwo /por. [5,s.6]; [42,s.59]; [108,s.247]; [201,s.42]; [329,s.20] /. Znajduje to jednak swój walor, gdyż z punktu widzenia ekonomicznego "... jako region traktować możemy określony obszar kraju, na którym w sposób wyraźny wykształcił się lub wykształca się zespół sił wytwórczych, wzajemnie ze sobą powiązanych " /por. [275,s.1] /. Ten przestrzenny układ sił wytwórczych prowadzi w rozwoju historycznym do podziału administracyjnego, który tworzy dla ekonomiki regionu granice organizacyjno-prawne /por. [271,s.6] /. Znajduje to swój praktyczny wyraz w przepisach prawa administracyjnego, które utożsamia pojęcie regionu podstawowego z pojęciem województwa /por. Dz.U. 1961,nr 7,poz.47 /. Przy ruchu turystycznym ma to swoje dodatkowe uzasadnienie /por. podrozdział 2.3 /.

24/O ile przyjęcie wojewódzkiego układu przestrzennego ma swoje uzasadnienie /por. [116,s.69]; [139,s.168] /, o tyle proponowany układ rodzajowy jest skutkiem danych statyst.

$Y_{nt}^{(2)}$ - wielkość wycieczkowego krajowego ruchu turystycznego w n-tym województwie t-tego roku,

$Y_{nt}^{(3)}$ - wielkość weekendowego krajowego ruchu turystycznego w n-tym województwie t-tego roku.

Ustalenia te nie wyczerpują jednak wszystkich kwestii, jakie z przyjętą koncepcją mogą się wiązać. Pozostaje jeszcze problem zasadności prawej strony - transponowanej na potrzeby krajowego ruchu turystycznego - formuły (2.7) . Całość wątpliwości, jakie mogą się na tym odcinku zrodzić skieruje się z pewnością na pierwszy jej człon, który na mocy wcześniej anon-sowanych założeń można zapisać jako:

$$w_{nt}^{(k)} \left(x^{(w_k)} \right)$$

tj. "siła wypychająca" ludność n-tego obszaru akwizacyjnego do udziału w k-tym rodzaju krajowego ruchu turystycznego w t-tym roku.

Wydaje się, że nie popełni się rażącego błędu, jeżeli zamiast poszczególnych $n / n=1,2,\dots,M /$ weźmie się jeden obszar, który charakteryzować będzie całe otoczenie n-tego obszaru recepcji $/n=1,2,\dots,49 /$. Wówczas "siła wypychająca" k-ty rodzaj krajowego ruchu turystycznego będzie wypadkową działania czynników na całym obszarze kraju, co można zapisać

$$w_{ot}^{(k)} \left(x^{(w_k)} \right) .$$

Efektem funkcjonowania tej "siły" jest - z punktu widzenia n-tego $/n=1,2,\dots,49 /$ obszaru recepcji - p o t e n c j a l n a wielkość k-tego $/k=1,2,3 /$ rodzaju krajowego ruchu turystycznego, który ze strony wszystkich obszarów recepcji traktowanych łącznie reprezentować będzie już r e a l n ą jego wielkość. Takim warunkom odpowiada g l o b a l n a wielkość k-tego

rodzaju krajowego ruchu turystycznego w skali ogólno-krajowej, która stanowi dobry substytut działania "siły wypychającej".

Zgodnie z przyjętymi założeniami formuła (2.7) dla krajowego ruchu turystycznego przedstawia się następująco

$$Y_{nt}^{(k)} = f_n^{(k)} \left\{ Y_{ot}^{(k)} ; g_n^{(k)} \left(X_t^{(P_k)} \right) \right\} \quad (2.8)$$

$$Y_{ot}^{(k)} = w_o^{(k)} \left(X_{t-q}^{(W_k)} \right) \quad (2.9)$$

$$/k=1,2,3 ; n=1,2,\dots,49 ; q=0,1,2,\dots/$$

gdzie,

- $Y_{nt}^{(k)}$ - wielkość k-tego rodzaju krajowego ruchu turystycznego na obszarze n-tego województwa w t-tym roku,
- $Y_{ot}^{(k)}$ - wielkość k-tego rodzaju krajowego ruchu turystycznego w całym kraju w t-tym roku,
- $X_t^{(P_k)}$ - zbiór czynników tworzących - w postaci $g_n^{(k)}$ - "siłę przyciągającą" k-ty rodzaj krajowego ruchu turystycznego do n-tego województwa w t-tym roku,
- $X_{t-q}^{(W_k)}$ - zbiór czynników, które w łącznym swym związku wyrażonym funkcją $w_o^{(k)}$ przedstawiają "siłę wypychającą" k-ty rodzaj krajowego ruchu turystycznego w skali ogólnokrajowej w t-tym roku /niektóre czynniki mogą oddziaływać z opóźnieniem stąd subskrypt t-q, gdzie $q=0,1,2, \dots /$,
- $f_n^{(k)} ; g_n^{(k)} ; w_o^{(k)}$ - analityczne postacie funkcji.

Relacja (2.8) informuje, że k-ty rodzaj krajowego ruchu turystycznego w n-tym województwie t-tego roku jest funkcją globalnej jego wielkości w kraju /którą relacja (2.9) określa jako społeczne dążenie - "siłę wypychającą" - ludności do zaspokajania odpowiednich potrzeb poprzez uczestnictwo w k-tym rodzaju krajowego ruchu turystycznego/ oraz "siły przyciągającej" tenże ruch przez dane województwo.

Ze względu na występującą lukę w zakresie konkretnie sprecyzowanych koncepcji odnośnie prawidłowości rozwojowych krajowego ruchu turystycznego formuły (2.8) i (2.9) powinny znaleźć aprobatę. Stwarzają one bowiem warunki dla znacznego zapełnienia tej luki, o ile oczywiście potrafi się udzielić wystarczającej odpowiedzi na pytanie, kto lub co ma reprezentować zbiory $X^{(W)_k}$ i $X^{(P)_k}$ 25/.

2.3. Diagnostyczne-prognostyczne aspekty matematycznej formalizacji związków występujących w krajowym ruchu turystycznym

Badania, których zadaniem jest weryfikacja uprzednio sformułowanych hipotez, przeprowadzić trzeba za pomocą metod statystycznych. Pozwalają one na określenie regularności wpływu i uchwycenie konkretnych wielkości oraz kierunków działania poszczególnych czynników, trudnych do przewidzenia na innej drodze 26/. Niemalą pomocą służy tu ekonometria,

25/ Temat ten podjęty zostanie w kolejnych etapach badania.
26/ Por. [48, s. 16] .

która "... stara się za pomocą metod matematyczno-statystycznych nadać konkretny ilościowy wyraz ogólnym, schematycznym prawidłowościom ustalonym przez teorię ekonomii ^{27/}. W świetle powyższego, jest zatem rzeczą jasną, że najprostszą i najbardziej logiczną drogą badania tych prawidłowości jest wyrażenie ich za pomocą pewnych pojęć zaczerpniętych z matematyki, szczególnie za pomocą równań opisujących w sposób przejrzysty i naturalny ilościową stronę owych prawidłowości. W ten sposób wyrastają one do rzędu podstawowych metod poznania istniejącej rzeczywistości.

Narzędziem tej metody jest model ^{28/}. Pojęcie to jest dość różnie rozumiane, w zależności od dyscypliny naukowej, która się modelem posługuje. Wyróżnia się między innymi modele ekonomiczne, cybernetyczne, matematyczne, ekonometryczne ^{29/}. Trzeba stwierdzić, że termin "model", aczkolwiek używany dość powszechnie, nie bywał wystarczająco wyjaśniany ^{30/}. Wśród istniejących określeń tego pojęcia na szczególną uwagę zasługuje bardzo uogólniająca definicja, która stwierdza, że "model to fikcyjny lub rzeczywisty twór, będący uproszczeniem obiektu A, zachowującym jednak istotne ze względu na dane badanie cechy obiektu A" ^{31/}. Bardziej szczegółowe są już określenia modeli obejmujących konkretną dziedzinę zastosowań. Na przykład: "model ekonomiczny jest zbiorem praw idealizacyjnych powiązanych relacją konkretyzacji" ^{32/}, albo "ustaloną stochastyczną zależnością wyróżnionego lub

27/ Por. [153, s. 12-13] .

28/ Por. [292, s. 93] .

29/ Por. tamże.

30/ Por. [51, s. 39-51]; [100, s. 305-308] .

31/ Por. [90, s. 54] .

32/ Por. [188, s. 237] .

wyróżnionych zjawisk ekonomicznych od zjawisk - czynników nazywany modelem ekonometrycznym, z czego wynika formalna definicja modeli jako układu funkcji /w szczególnym wypadku tylko jednej funkcji/ na ogół wielu zmiennych aproksymujących z pewną dokładnością opisany fragment rzeczywistości ekonomicznej " 33/. Inaczej mówiąc, "modele ekonometryczne : to takie modele, w których za pomocą jednej lub większej liczby równań staramy się przedstawić ilościowe relacje pomiędzy różnymi zjawiskami ekonomicznymi, a także ewentualne zależności różnych zmiennych o charakterze ekonomicznym od różnych czynników pozaekonomicznych ale logicznie interpretowalnych " 34/, albo "jest to konstrukcja formalna, która za pomocą jednego równania lub układu równań przedstawia zasadnicze powiązania występujące pomiędzy rozpatrywanymi zjawiskami ekonomicznymi " 35/.

Omówionej konstrukcji należałoby podporządkować nakręslony uprzednio schemat dotyczący prawidłowości, jakie na gruncie literatury przedmiotu udało się zauważyć, a obejmujących regionalny rozkład poszczególnych rodzajów krajowego ruchu turystycznego 36/. W tym celu należy zastosować się do wypróbowanej już i obowiązującej procedury sekwencyjnego przetwarzania danych 37/.

Przed wszystkim zauważa się, że dotychczasowa analiza

33/Per. [20,s.11] , gdzie rzeczywistością ekonomiczną /oryginałem/ "może być tylko takie zjawisko, które daje się przedstawić za pomocą skończonego ciągu liczb, tj. za pomocą wektora lub punktu w wielowymiarowej przestrzeni" /por. [100,s.306] /.

34/Per. [218,s.14] .

35/Per. [217,s.37] . Podobnie określono model ekonometryczny w [65,s.14] .

36/Przypuszcza się, że przedstawiają one sobą dobry punkt wyjścia dla wnioskowania w przyszłość, a jeśli tak, to podstawowe założenia ekonometrycznego wnioskowania w przyszłość wymagają przede wszystkim znajomości modelu ekonometrycznego badanego zjawiska /por. [219,s.34]; [330,s.31-32] /.

37/Per. [20,s.19] .

przesądza typ modelu. Przemawia ona za przyjęciem do opisu relacji (2.8) i (2.9) modeli z wieloma zmiennymi objaśniającymi typu rekurencyjnego ^{38/}.

Pomijając - tymczasowo - operację przyporządkowywania zmiennym objaśnianym $Y_n^{(k)}$ i $Y_o^{(k)}$ zbioru zmiennych objaśniających - odpowiednio $X_n^{(p_k)}$ i $X_o^{(w_k)}$ / $k=1,2,3$; $n=1,2, \dots$..., ^{49/ 39/} - zastanowić się trzeba nad wyborem postaci zależności. Innymi słowy, dokonać wyboru konkretnych postaci analitycznych i zastąpić nimi nieokreślone bliżej do tej pory symbole: $f_n^{(k)}$, $g_n^{(k)}$ i $w_o^{(k)}$.

Ponieważ występuje tu przypadek modeli z wieloma zmiennymi objaśniającymi, to spełnienie tego zadania nie jest łatwe, gdyż nie istnieją w pełni obiektywne narzędzia takiego wyboru, a także znane metody mają ograniczony zakres zastosowania ^{40/}. Wybrać tu można taką lub inną postać modelu a jego ocenę oprzeć wyłącznie na rachunkowych kryteriach dopasowania ^{41/}. W gruncie rzeczy najczęściej dopasowuje się funkcje liniowe lub takie, które dają się transponować do liniowych ^{42/}. Krajowe doświadczenia w dziedzinie modelowania krajowego ruchu turystycznego takie podejście w pełni respektują ^{43/}.

Problem jednak w tym, iż teoretyczny schemat prawidłowości rozwoju krajowego ruchu turystycznego nie znajduje swego dokładnego odzwierciedlenia w żadnej - ze znanych autorowi - próbie ilościowej analizy krajowego ruchu turystycznego, jaką w naszym kraju podejmowane ^{44/}. Stąd też stwarzają

^{38/}Właściwości modeli rekurencyjnych omówione są m.in. w takich pracach: [20, s.15-16]; [39, s.27]; [217, s.62-64]; [328, s.18].

^{39/}Dokona się jej dopiero w III i IV etapie badania. Nie wpływa to jednak na logiczną całość badania. Pojęcia - zmienna objaśniana i zmienna objaśniająca podane są w: [20, s.12]; [64, s.23]; [217, s.39]; [328, s.13].

^{40/}Por. [20, s.63]; [330, s.30-31].

^{41/}Czynności te będą przeprowadzone w następnych etapach badania.

^{42/}Por. [20, s.81-83]; [330, s.31]; ^{43/} Por. [214, rzdz. II].

^{44/}Por. tamże.

one minimalne, jeśli już nie zupełny brak, wsparcie dla pokonania trudności jakie się na tym etapie napotyka. Pewne wnioski do poprawnego rozwiązania tej kwestii przynoszą modele grawitacji. Klasa tych modeli znalazła już zastosowanie w licznych problemach badawczych ^{45/}, nie spotyka się ich jednak w badaniach prawidłowości rozwojowych krajowego ruchu turystycznego ^{46/}.

Wydaje się, że koncepcję stanowiącą podstawę niniejszych rozważań /por. (2.3) / można podciągnąć pod te modele. Nie jest ona wprawdzie czystym odzwierciedleniem formuły ilustrującej prawo grawitacji Newtona ^{47/}. Już pierwszy rzut oka na relację (2.3) uwidacznia brak w niej jednego z trzech podstawowych elementów zdecydowanej większości modeli grawitacji, a mianowicie "odległości". To prawda, ale trzeba sobie zdać sprawę z tego, że odnośnie wyboru właściwych jej mierników nie sprecyzowano dotąd nawet zbieżnych poglądów. Dlatego też zdecydowano się przychylić do jednego z tych, które - przynajmniej w polskich badaniach - znalazły swoje zastosowanie ^{48/}. W myśl niego zespół czynników składających się na "siłę przyciągającą" krajowy ruch turystyczny do województwa recepcji /jego tzw. atrakcyjność turystyczna/ zostanie tak

45/Zwłaszcza w analizach dotyczących przestrzennego kształtowania się zjawisk społeczno-ekonomicznych /por. [34, s. 105-154]; [41]; [106, s. 346-416]; [115, s. 55-108]; [171, s. 159-178]; [299, s. 191-199] /.

46/Pewne sugestie w tej sprawie, z jakimi autor się spotkał zamieszczone w [214]. W zagadnieniach zagranicznego ruchu turystycznego modele grawitacji znalazły już dla siebie stałą pozycję, którą pewnie ugruntowały /por. [12, s. 115-125]; [37, s. 32-39]; [45, s. 27-31]; [47, s. 98-104]; [212, s. 56-57]; [258, s. 21-26] /. Za wielką praktyczną użytecznością tych modeli opowiadają się m.in. [14, s. 60-68]; [46, s. 17-19]; [84, s. 152-153]; [97, s. 18]; [119, s. 38-39]; [167, s. 14]; [206, s. 116]; [259, s. 27-35]; [270, s. 246-249]; [298, s. 3-4] .

47/Por. [34, s. 105]; [115, s. 55] .

48/Można dwa wektory modelu grawitacji /"masę jednostki przyjmującej" oraz "dystans"/ zastąpić jednym wspólnym wektorem /por. [299, s. 199] /.

sporządzony, że obejmie też charakterystykę "dystansu" 49/.

Drugi argument na tę niejednoznaczność formuł leży na polu praktycznego wcielenia do badań modelu grawitacji. Na gruncie dotychczasowej wiedzy nie wydaje się bowiem możliwe sformułowanie prostej transformacji odwzorowującej własności pola fizycznego dla przestrzeni ekonomicznej 50/. Model grawitacji w postaci analogicznej do pojęcia fizyki Newtona ma znaczenie czysto heurystyczne 51/. Relacja poznawcza tego sformułowania polega na tym, że analogia ta może być traktowana jako wstępna operacja przy sformułowaniu uproszczonego założenia, które ma sens czysto teoretyczny. Takie podejście sprawiło, iż w konsekwencji w konstrukcji formalnej modelu grawitacji, a przede wszystkim w sferze jego teoretycznych założeń, dokonano istotnych zmian, które sprawiły, że obecnie w światowej literaturze ekonomiczno-geograficznej nowa, zmodyfikowana postać modelu zastąpiła niemal całkowicie dawną, klasyczną już, newtonowską wersję 52/. W świetle tej ewolucji naszkicowane mechanizmy w rozwoju krajowego ruchu turystycznego stanowią małą jej część.

Wracając jednak do sprawy, w tym miejscu zasadniczej, a mianowicie określenia postaci zależności należy powiedzieć,

49/ Zadanie to planowane jest w IV etapie badania.

50/ Por. [41, s. 109]; [171, s. 159]; [299, s. 191].

51/ Por. [41, s. 109].

52/ Por. [171, s. 159]. Oparcie nowej postaci modelu grawitacji na odmiennych przesłankach teoretycznych spowodowało, że nastąpiła w związku z tym ewolucja nazewnictwa. W literaturze można bowiem spotkać obecnie terminy "model potencjału" albo "model interakcji przestrzennej".

że:

- w formule (2.8) za $f_n^{(k)}$ można przyjąć albo typ powiązania addytywnego, albo multiplikatywnego^{53/}
- w formule (2.8) za $g_n^{(k)}$ oraz w formule (2.9) za $w_o^{(k)}$ każdą postać lecz - jak wskazuje doświadczenie^{54/} - najlepiej liniową, potęgową albo wykładniczą.

Wobec tak dużej dowolności, postanowiono /arbitralnie/ aplikować do prognozowania następujące ich postacie^{55/}:

$$Y_{nt}^{(k)} = a_0 + b_1 Y_{ot}^{(k)} + \sum_{i=1}^{I_{2/k}} a_i X_{it}^{(P_k)} + \epsilon_t \quad (2.10)$$

$$Y_{ot}^{(k)} = a_0 + \sum_{i=1}^{I_{1/k}} a_i X_{it}^{(W_k)} + \epsilon_t \quad (2.11)$$

$$Y_{ot}^{(k)} = e^{a_0} \prod_{i=1}^{I_{1/k}} \left(X_{it}^{(W_k)} \right)^{a_i} e^{\epsilon_t} \quad (2.12)$$

53/Wprowadzić dopuszczalna jest tu różnorodność postaci modelu, jednak wymienione - bywają najczęściej stosowane /por. [4, s.67]; [34, s.107]; [115, s.56] .

54/Por. odnośnik 38 tego rozdziału oraz [214 rozdz. II].

55/Nie będzie sprzeczności, jeśli uprzednio cytowane określenie prognozy ulegnie pewnej modyfikacji biorącej się z tego, iż do jej budowy wykorzystana jest jedna z wielu możliwych do tego celu metod, a w dodatku technik prognozowania, tj. model ekonometryczny z wieloma zmiennymi objaśniającymi. Zgodnie z tym "pod pojęciem prognozy statystycznej rozumie się określenie wartości, trudnej do bezpośredniej obserwacji, zmiennej /prognozowanej - przyp. autora/ Y na podstawie łatwiej obserwowalnych zmiennych $X_1, \dots, X_n$, przy czym żadna z tych zmiennych nie jest czasem ani od czasu silnie nie zależy" /por. [98, s.188]. Zmienną prognozowaną zaś "nazywamy zmienną, dla której buduje się prognozę. Jest nią w modelu ekonometrycznym zmienna objaśniana przez dany model" /por. [330, s.25]/. Określenie wartości zmiennej prognozowanej dokonuje się na podstawie "ekstrapolacji prawidłowości w stosunku do niej zaobserwowanych w przeszłości i opisanych przy pomocy modeli ekonometrycznych" /por. [96, s.83] /.

$$Y_{et}^{(k)} = a_0 \prod_{i=1}^{I_{1/k}} a_i \left(X_{it}^{(W_k)} \right) e^{\{t\}} \quad (2.13)$$

$$/k=1,2,3 ; n=1,2,\dots,49/$$

gdzie, oznaczenia są analogiczne do poprzednich /por. (2.8) i (2.9) , zaś "e" jest podstawą logarytmu naturalnego.

Wszystkie zaproponowane modele są bądź liniowe / (2.10) i (2.11) /, bądź do takich sprowadzalne / (2.12) i (2.13) /, nie przedstawiają więc większych komplikacji przy ich estymacji ^{56/}.

Zastanowić się jeszcze warto, dlaczego powyższej technice prognozowania nadano pierwszoplanowe znaczenia. Są przecież inne metody i techniki, które wykazały swoją praktyczną użyteczność w przewidywaniu kształtowania się wielu innych procesów i zjawisk ^{57/}. Czy w związku z tym nie znalazłaby racji bytu w prognozowaniu krajowego ruchu turystycznego?

Przyczyn tego można doszukać się wiele. Jedne rozbijają się o nieosiągalność porównywalnych danych statystycznych, jakich one wymagają ^{58/}, a częściowo i o ograniczenia natury formalnej, które poszczególnym metodom się nakłada, a których nie spełnia krajowy ruch turystyczny. Inne zaś

56/Estymację tych modeli przeprowadzi się w III i IV etapie badania.

57/Metody te są przeanalizowane m.in. w: [96,s.86-88]; [140,s.19-22]; [274,s.17-20] .

58/Idzie tu o metody oparte na analizie szeregów czasowych, jak też metody analogowe, na małą wartość których w prognozowaniu ruchu turystycznego wskazano w: [29,s.75]; [140,s.22]; [152,s.11]; [174,s.48-49]; [177,s.22]; [212,s.55-57]; [216,s.205-216]; [298,s.6] .

/matematyczne/ tracą swoje walory z uwagi na fakt, że informacje prognostyczne li tylko o samej wielkości krajowego ruchu turystycznego, jak też poszczególnych jego rodzajach są dla polityki w zakresie gospodarki turystycznej niewystarczające ^{59/}. Informacje takie nie przedstawiają bowiem sobą kompleksowego spojrzenia na zjawisko krajowego ruchu turystycznego, a tym samym nie wnoszą większych wartości do podejmowania przedsięwzięć mających na celu rozwiązywanie trudności, na jakie się obecnie napotyka lub na które się natknie w przyszłości. Dotyczy to zwłaszcza zagadnień związanych z kierowaniem tym - dotychczas - żywłowo rozwijającym się zjawiskiem społecznym.

Wskazano już poprzednio na konsekwencje, jakie wywołuje ruch turystyczny w środowisku przyrodniczym z racji nadmiernej koncentracji przestrzenno-czasowej ^{60/}. Wydaje się, że poznanie mechanizmu powstawania i kształtowania się poszczególnych rodzajów krajowego ruchu turystycznego pozwoli /umożliwiają to zaprezentowane uprzednio wieloczynnikowe modele ekonometryczne/ przynajmniej częściowo zapobiec dalszemu ich narastaniu. Znajomość czynników bezpośrednio wywołujących i kształtujących k-ty rodzaj krajowego ruchu turystycznego lub też wpływających na niego pośrednio i dzięki temu go przyspieszających lub hamujących, umożliwia takie nimi operowanie aby zachować pełną zgodność pomiędzy dążeniem do zaspokojenia potrzeb związanych z udziałem ludności w ruchu turystycznym a wymogami ochrony środowiska ^{61/}.

59/Por. [132,s.6]; [174,s.47]; [247,s.33]; [261,s.18]; [318,s.210] .

60/Por. str. 34, a także : [107,s.457]; [131,s.5]; [225,s.54]; [289,s.35] .

61/Możliwość taka istnieje gdy część z tych czynników ma charakter decyzyjny /por. [123,s.131]; [127,s.31]; [174,s.60]; [186,s.19-20]; [227,s.113]; [254,s.154]; [298,s.6]

Aby mogło to nastąpić należy bardzo dobrze wiedzieć i rozumieć, jaką właściwie wartość trzeba uczestnikowi krajowego ruchu turystycznego zastąpić ^{62/}. Poza tym możliwości w zaspokojeniu tych potrzeb nigdzie i nigdy nie są nieograniczone, co zmusza do odpowiedniego regulowania poszczególnymi rodzajami krajowego ruchu turystycznego ^{63/}.

Już choćby te sygnały pozwalają, przy założeniu dysponowania dostatecznym materiałem statystycznym dotyczącym wielkości k-tego rodzaju krajowego ruchu turystycznego ^{64/}, na utwierdzenie się co do celowości zaproponowanej metody jego prognozowania. Nie tedy dziwnego, iż za przyjęciem metody prognozowania krajowego ruchu turystycznego opartej o wielorównaniowe modele ekonometryczne opowiada się wielu badających to zjawisko ^{65/}.

62/ Por. [85, s. 95]; [169, s. 89]; [174, s. 60]. Oparcie podziału ruchu turystycznego na kategorii potrzeb przynosi w tej materii niemałe korzyści.

63/ Por. [196, s. 19-20].

64/ Por. podrozdział 1.3.

65/ Por. [13, s. 29]; [56, s. 8]; [82, s. 65-69]; [94, s. 49]; [109, s. 27-50]; [111, s. 34]; [113, s. 3-11]; [175, s. 80-87]; [180, s. 38]; [181, s. 43-44]; [185, s. 78]; [186, s. 21, 24]; [190, s. 235]; [199, s. 38-51]; [200, s. 18-21]; [212, s. 60-61]; [233, s. 50-51]; [276, s. 60-67]; [298]; [301, s. 41]; [309, s. 32-33]; [315, s. 12-2] jak też ci, których wyniki modelowania krajowego ruchu turystycznego zostały przedstawione w [214, rozdz. II].

ANEKS 1.

Literaturewe wypisy dotyczące relacji : potrzeby - popyt-
ruch turystyczny

"... Globalna wielkość popytu turystycznego zależy przede
wszystkim od wielkości ruchu turystycznego ..." ^{1/}

"... Ruch turystyczny decyduje o charakterze i rozmiarach
popytu turystycznego ..." ^{2/}

"... $D_t = R_{it} \times K_{it}$

gdzie, D_t - popyt turystyczny w okresie t,

R_{it} - wielkość i-tej formy ruchu turystycznego w
okresie t /w turystodniach/,

K_{it} - średni jednodniowy koszt pobytu turysty w i-tej
formie ruchu turystycznego w okresie t ... " ^{3/}

"... Rozmiary potrzeb turystycznych ludności wynikają z po-
ziomu aktywności turystycznej społeczeństwa ..." ^{4/}

"....podstawowym czynnikiem kształtującym wielkość popytu
turystycznego jest wielkość ruchu turystycznego..." ^{5/}

"... Ruch turystyczny jest pierwszym, zewnętrznym przejawem
występującego popytu konsumpcyjnego ..." ^{6/}

1/Per. [243,s.142] .

2/Per. [318,s.208] .

3/Per. [133,s.74-75] ; [242,s.34] .

4/Per. [129,s.165] .

5/Per. [119,s.38] .

6/Per. [103,s.24-25] .

ANEKS 2.

Literaturowe wypisy "głosów oceniających" znaczenie prognozy ruchu turystycznego.

"... Dla uniknięcia trudności /braku korelacji modelu organizacyjnego turystyki z potrzebami dynamicznie wzrastającego ruchu turystycznego/ należy możliwie i celowe zmiany organizacyjne oprzeć na analizie przewidywanego kierunku rozwoju turystyki /ruchu turystycznego - przyp. aut./..."^{1/}

".... Znajomość prognoz ruchu turystycznego pozwala nim sterować ..." ^{2/}

"... Programowanie, planowanie i organizowanie wypoczynku oraz turystyki musi być - w coraz większym stopniu - opierane na dynamicznym systemie, weryfikowanych periodycznie prognoz ..." ^{3/}

"... Efektywne planowanie w turystyce jest niemożliwe bez prognoz ruchu turystycznego ..." ^{4/}

"... warunkiem prawidłowego kształtowania ... rozwoju popytu i podaży w sferze turystycznej ... jest prognoza ruchu turystycznego ..." ^{5/}

"... doskonalenie metod planowania w turystyce musi się opierać o wcześniejsze poznanie potrzeb społeczeństwa i ich prognozy ..." ^{6/}

"... prognozy służą organom państwowym zajmującym się ruchem turystycznym jako pomocniczy materiał przy wypracowywaniu koncepcji rozwojowych i przy różnych pracach planistycznych..." ^{7/}

-
- 1/ Por. [255, s. 152] .
2/ Por. [131, s. 5] .
3/ Por. [71, s. 66] .
4/ Por. [201, s. 43] .
5/ Por. [29, s. 73] .
6/ Por. [174, s. 47] .
7/ Por. [13, s. 32] .

"... Jedną z podstaw planowania i zarządzania w turystyce jest poznanie struktury ruchu turystycznego i tendencji jego zmian ..." 8/

"... Ruch turystyczny decyduje o charakterze i rozmiarach popytu turystycznego. Niedocenianie więc możliwości dokładnej znajomości tej kategorii ekonomicznej w przyszłości musi doprowadzić do wystąpienia na rynku wielu niekorzystnych zjawisk ..." 9/

"... prognoza ruchu turystycznego jest niezbędnym elementem przy prognozie przewozów turystycznych ..." 10/

"... naukowo opracowane prognozy ruchu turystycznego stają się podstawą planowania i prognozowania rozwoju turystyki ..." 11/

".... powstanie dodatkowego nie przewidywanego popytu na danym obszarze może prowadzić do zakłóceń pracy handlu, gastronomii, usług ..." 12/

"... prognozy ruchu turystycznego stanowią materiał orientacyjny przy ustalaniu zapotrzebowania na obiekty i urządzenia turystyczne, środki transportu i kwalifikowane kadry ..." 13/

"... po to, by móc prawidłowo kierować ruchem turystycznym trzeba dysponować odpowiednio dokładnymi jego prognozami" 14/

"... prawidłowe prognozy przestrzenne ruchu turystycznego pozwolą zbudować koncepcję rozwoju zagospodarowania..." 15/

-
- 8/Por. [186, s. 17] .
9/Por. [318, s. 208] .
10/Por. [236, s. 33] .
11/Por. [295, s. 338] .
12/Por. [32, s. 28] .
13/Por. [264, s. 7-8] .
14/Por. [53, s. 76] .
15/Por. [311, s. 11] .

"... w celu prawidłowego zarządzania i sterowania ruchem turystycznym niezbędna jest, oprócz bieżącej diagnozy, także jego prognoza ... " 16/

"... nieodzownym elementem planowania kadr jest prognoza ruchu turystycznego ... " 17/

"... podstawą wszelkich poczynań optymalizacyjnych w zakresie zjawiska turystyki jest prognoza ruchu turystycznego ... " 18/

"... prognoza ruchu turystycznego określi przypuszczalnie popyt na usługi gastronomiczne ... " 19/

"... dla optymalizacji procesów związanych ze świadczeniem usług, niezbędna jest znajomość programów rekreacji pożądanej przez poszczególne formy ruchu turystycznego oraz rozmiary spodziewanych uczestników w tych formach ... " 20/

"... do celów prognostycznych podstawowe znaczenie ma ruch turystyczny odzwierciedlający stronę potrzeb społecznych w dziedzinie turystyki ... " 21/

"... rozwinięcie badań w zakresie prognozowania ruchu turystycznego staje się koniecznością ... " 22/

"... popyt turystyczny można oszacować z dużą dokładnością w oparciu o prognozę ruchu turystycznego ... " 23/

"... Każdego, kto zarządza jakimś odcinkiem turystyki czeka w najbliższych latach podjęcie wielu trudnych i odpowiedzialnych decyzji. W tym celu niezbędne jest opracowanie właściwych podstaw prognostycznych ... między innymi prognoz ruchu turystycznego ... " 24/

Podobny ton, choć może nie tak wyraźnie sprecyzowany jak to ma miejsce wyżej występuje w innych głosach 25/ .

16/Per. [142,s.5] . 17/Per. [324,s.5] . 18/Per. [307,s.12]
19/Per. [81,s.3] . 20/Per. [284,s.51] . 21/Per. [199,s.39] .
22/Per. [141,s.63] . 23/Per. [144,s.74] . 24/Per. [198,s.14].
25/Per. rp. [11]; [63,s.10-16]; [94,s.41-50]; [185,s.76-78];
[186,s.17-25]; [194,s.37-41]; [211,s.45-50]; [212,s.53-55];
[230]; [238]; [309,s.29-33] .

LITERATURA

- [1] Adamczuk L., Walicki R.: Style wypoczynku weekendowego. "Zeszyty Naukowe" nr 5, Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [2] Adamowich A., Bosiakowski Z.: Model ogólnej równowagi usług turystycznych. "Ruch Turystyczny" nr 1. ZPIBZT - SGPiS. Warszawa 1974.
- [3] Aehnelt H.: Niektóre aspekty kształtowania popytu w turystyce. "Prace Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [4] Albrecht E.: Ewidencja ruchu turystycznego w świetle nowego podziału administracyjnego kraju. "Wiadomości Statystyczne" nr 5. GUS. Warszawa 1976.
- [5] Albrecht E.: Metody badania przestrzennego zróżnicowania zjawisk turystycznych. "Z prac ZBSE" z. 102. GUS. Warszawa 1978.
- [6] Albrecht E.: Niektóre zagadnienia metodologii badania ruchu turystycznego w regionie. "Wiadomości Statystyczne" nr 1. GUS. Warszawa 1975.
- [7] Albrecht E.: Propozycja określania chłonności turystycznej obszaru. "Wiadomości Statystyczne" nr 7. GUS. Warszawa 1979.
- [8] Albrecht E.: Próba oceny wielkości ruchu turystycznego w regionie. "Wiadomości Statystyczne" nr 7. GUS. Warszawa 1975.
- [9] Albrecht E.: Przydatność statystyk pomocniczych do badania wielkości ruchu turystycznego w układzie przestrzennym. "Statystyk Terenowy" nr 10. GUS. Warszawa 1974.
- [10] Áproch R.: Rekreačia a cestovny ruch vo vŕŕahu k ŕívetnému prostrediu. W: Desat rokov výskumu cestovného ruchu v ČSSR. VÚCR. Bratislava 1977.
- [11] Archer B.H.: Demand forecasting in tourism. Bangor: University of Wales Press. 1976 /materiał powielony/.
- [12] Armstrong C.W.G.: International tourism : coming or going. The methodological problem of forecasting. "Future3", vol.2, nr 2. June 1972.
- [13] Árech R.: Metodika dlhodobého prognózovania cestovného ruchu v socialistických krajinách. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" ročník 1. VŠE. Bratislava 1978.
- [14] Árech R., Maholáni R.: Métody sledovania dopytu po roznych formach a druhoch cestovného ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1973.
- [15] Atanasova K., Nadelcz E.: Właściwości popytu turystycznego i podaży turystycznej. "Prace Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.

- [16] Bar R.: Geografia walerów turystycznych Polski. AWF. Gdańsk 1977.
- [17] Bar R., Dolińska A.: Turystyka. PWSZ. Warszawa 1969.
- [18] Baranowska-Janota M.: Zarys metody wyznaczania krańcowych przestrzennych progów dla rozwoju funkcji turystyki. W: Czekowiek i środowisko. T. 1. Ossolineum. Wrocław 1977.
- [19] Bartkowski T.: Wypisy do geografii turystycznej. Część I. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 111. AWF. Poznań 1977.
- [20] Bartosiewicz S.: Ekonometria. Technologia ekonometrycznego przetwarzania informacji. PWE. Warszawa 1976.
- [21] Baud-Bovy M.: Definicja zagospodarowania turystycznego. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPIET - SGPiS. Warszawa 1966.
- [22] Berezowski S.: Wstęp do regionalizacji gospodarczej. SGPiS. Warszawa 1964.
- [23] Bittnerowa E.: Majątek trwały jako czynnik rozwoju regionu /na przykładzie województwa poznańskiego/. "Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN" tom XX. PWN. Warszawa 1967.
- [24] Bleile G.: Vom Verk"aufermarkt zum Käufermarkt. Stehen wir vor einer grundlagen Veränderung der Marktsituation im Fremdenverkehr? "Fremdenverkehr" nr 5 z 1978.
- [25] Bocheńska N., Bujak K.: Uwagi dotyczące motywów uprawiania turystyki. "Ruch Turystyczny" nr 1. ZPIET - SGPiS. Warszawa 1975.
- [26] Bogucki J.: Nauka o turystyce a nauki przyrodnicze. "Zeszyty Naukowe" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [27] Bogucki J., Żywiecka D.: Społeczne i biologiczne aspekty turystyki. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 104. AWF. Poznań 1977.
- [28] Borgmeier H.: Treść zadania i problemy społeczno-gospodarczych prognoz rozwoju NRD. "Zeszyty Naukowe" nr 2. WSE. Katowice 1969.
- [29] Borys T.: Elementy metod prognozowania konsumpcji turystycznej. "Prace Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.
- [30] Bosiacki S.: Popyt turystyczny w świetle badań. "Zeszyty Naukowe" nr 68. AE. Poznań 1976.
- [31] Bosiacki S.: Wydatki związane z wypoczynkiem urlopowym. "Roczniki Instytutu Handlu Wewnętrznego" nr 1. Warszawa 1972.
- [32] Bosiacki S., Mazur A.: Badanie ruchu turystycznego. "Prace KTN" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [33] Bosiacki S., Pajdziewicz J.: Zmiany w obrotach turystycznych w Polsce po roku 1965. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 104. AWF. Poznań 1977.

- [34] Bożyk P., Maciejewski W., Piaszczyński W.: Modele prognoz handlu zagranicznego. PWN. Warszawa 1973.
- [35] Bresler-Gaczek W.: Chłonność turystyczna a wymogi ochrony środowiska naturalnego regionu Bieszczadów. "Czasopismo Geograficzne" z. 3. PTG. Wrocław 1974.
- [36] Brodniewicz A., Celejowa I., Szamberski Z., Wolski J.: Turystyka a odnowa biologiczna. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [37] Cesario J.: Value of time in recreation benefit studies. Land Economics, vol. 52. R. 1976 /materiał powielony/.
- [38] Ciborowski A.: Postęp techniczny a środowisko. "Gospodarka Planowa" nr 9. PWE. Warszawa 1978.
- [39] Cieślak M.: Modele zapotrzebowania na kadry kwalifikowane. PWN. Warszawa 1976.
- [40] Ghanas S., Raśosiński E.: Model czasu realizacji czynności w świetle teorii zbiorów rozmytych. "Problemy Organizacji" nr 2. PWE. Warszawa 1976.
- [41] Chojnicki Z.: Zastosowanie modeli grawitacji i potencjału w badaniach przestrzenno-ekonomicznych. "Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN" tom XIV. PWN. Warszawa 1966.
- [42] Chematowska M.: Próba ustalenia natężenia zagospodarowania turystycznego Polski według województw. "Zeszyty Naukowe" nr 103. Kraków 1978.
- [43] Chudoba T.: Model wiedzy o turystyce jako metoda określania wzorca kwalifikacji kadr turystycznych. "Problemy Turystyki" z. 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [44] Chudoba T.: Uwagi na temat: "Definicji podstawowych pojęć z zakresu turystyki". "Problemy Turystyki" z. 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [45] Crampon L.J.: A new technique to analyse tourist markets. "Journal of Marketing" vol 30, R. 1966 /materiał powielony/.
- [46] Crampon L.J.: The gravitation model: a tool for travel market analyses. "Revue du Tourisme" nr 3. Berne 1965.
- [47] Crampon L.J., Tan K.T.: A model of tourism flow into the Pacific. "Revue du Tourisme" nr 3. Berne 1973.
- [48] Czajkin W., Najdienow W., Gakuza J.: Korelacja i modelowanie statystyczne w rachunkach ekonomicznych. PWN. Warszawa 1968.
- [49] Czechowski Z.: Definicje pojęcia "turystyka" z punktu widzenia nauk prawnych. "Biuletyn Informacyjny" nr 9. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.

- [50] Czechowski Z. : Rozróżnienie pojęć podstawowych określających zjawiska turystyki i rekreacji. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [51] Czerwiński Z.: O klasycznych modelach ekonometrycznych. "Ekonomista" nr 1. PWE. Warszawa 1973.
- [52] Czerwiński Z., Guzik B.: Prognozowanie ekonometryczne. Podstawy teoretyczne i metody. PWE. Warszawa 1980.
- [53] Cwik M., Filipowicz Z.: Założenia polityki turystycznej. "Ruch Turystyczny" nr 1. ZPIET - SGPiS. Warszawa 1962.
- [54] Dąbrowski S.: Uwagi do analizy sezonowości w turystyce. "Prace KTN" nr. 2. Jelenia Góra 1975.
- [55] Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki. "Zeszyty Metodyczne" nr 30. GUS. Warszawa 1979.
- [56] Deja W.: Kierunki badań naukowych w turystyce. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 129. AWF. Poznań 1980.
- [57] Dobrowicz M.: Skutki użytkowania turystycznego w środowisku florystycznym na przykładzie jeziora Kamionkowskiego /w powiecie terańskim/. "Biuletyn Informacyjny" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [58] Dobrzańska J.: Propozycje zmian w sprawozdawczości z ruchu turystycznego. "Statystyk Terenowy" nr 6. GUS. Warszawa 1972.
- [59] Dochodotwórczość turystyki i jej konsekwencje. W: Materiały i dokumenty turystyki. tom III. AWF. Warszawa 1966.
- [60] Duda O.: Walory województwa nowosądeckiego dla turystyki, wypoczynku i lecznictwa uzdrowiskowego z uwzględnieniem zagadnień ochrony środowiska. W: Turystyka w województwie nowosądeckim. Materiały z konferencji poświęconej problemom praktyczno-naukowym. Krynica 5-6.02.1977. Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu, AWF Kraków, AB Kraków. Kraków- Nowy Sącz 1977.
- [61] Dumazedier J.: Realités du loisir et idéologies. "Exprit" nr 6, R.1956 /materiał powielony/.
- [62] Dziewulak A., Kosel E., Necuń A., Przecławski K., Złaz M.: Turystyka młodzieży. Z badań nad wypoczynkiem młodzieży warszawskiej. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [63] Eberhard R.: Entwicklungstendenzen im Fremdenverkehr. Bilanz Problematik und Ausblick. "Fremdenverkehr" nr 1, R.1978.
- [64] Ekonometria. Praca zbiorowa pod red. M. Krzysztofiaka. PWE. Warszawa 1978.
- [65] Ekonometryczne modele rynku. Analiza, prognozy, symulacja. Tom 1. Metody ekonometryczne. Praca zbiorowa pod red. W. Welfego. PWE. Warszawa 1977.
- [66] Ekonomia polityczna socjalizmu. Praca zbiorowa pod red. M. Nasikowskiego. Książka i Wiedza. Warszawa 1972.

- [67] Eliaszewicz T.: Problemy prognozowania inwestycji turystycznych. "Problemy Ekonomiczne" nr 1. PTE. Kraków 1973.
- [68] Erdmann L.: Sposoby wykorzystania czasu wolnego przez mieszkańców miasta Poznania. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 74. AWF. Poznań 1976.
- [69] Erdmann L.: Zarys modelu wypoczynku mieszkańców Poznania. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 104. AWF. Poznań 1977.
- [70] Filasiewicz A.: Prognoza, program, plan. Wiedza Powszechna. Warszawa 1977.
- [71] Filipowicz Z.: Czas wolny jako problem społeczny. "Prace KTN" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [72] Filipowicz Z.: Problemy ekonomiczne turystyki. Sport i Turystyka. Warszawa 1969.
- [73] Filipowicz Z.: Problemy zagospodarowania czasu wolnego od pracy obowiązkowej. "Biuletyn Informacyjny" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [74] Filipowicz Z.: Turystyka jako potrzeba społeczna i dziedzina gospodarki narodowej. "Ruch Turystyczny" nr 1. ZPIET - SEPIS. Warszawa 1957.
- [75] Frankowska E.: Przyczyny złej jakości sprawozdań K-tur-1. "Statystyk Terenowy" nr 6. GUS. Warszawa 1974.
- [76] Frąckiewicz J.: O lepszą jakość sprawozdań K-tur-1 z działalności zakładów noclegowych. "Statystyk Terenowy" nr 8. GUS. Warszawa 1974.
- [77] Funkcja zariadenia a cestovného ruchu při tvorbe socialistického spôsobu života. VÚCR. Bratislava 1974.
- [78] Gałęcki R.: Ceny usług turystycznych jako czynnik zaspokojenia potrzeb turystów. "Zeszyty Naukowe" nr 68. AE. Poznań 1976.
- [79] Gałęcki R.: Ruch turystyczno-wypoczynkowy w wybranych rejonach uprzemysłowionych. "Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysłowionych" nr 20. Komitet Badań Rejonów Uprzemysłowionych przy Prezydium PAN. Warszawa 1966.
- [80] Gaworecki W.W.: Ekonomia i organizacja turystyki. PWN. Warszawa 1978.
- [81] Gaziński W.: Współzależność między rozwojem turystyki a gastronomią. W: Materiały na konferencję naukową pt.: "Turystyka w życiu społeczno-gospodarczym regionu gdańskiego" Gdańsk 1976 /materiał powielony/.
- [82] General program of work of the World Tourism Organization for the period 1976-1977. Statistic 1.2.3. Handbook on tourism forecasting methods. World Tourism Organization.

- [83] Gerlach-Jósewicz A.: Wybrane problemy przepustowości turystycznej muzeów. "Zeszyty Naukowe" nr 2-3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [84] Gieźgała J.: Turystyka w gospodarce narodowej. PWE. Warszawa 1977.
- [85] Głazy w dyskusji na konferencji oddziału krakowskiego PTE poświęconej problemom planowania przestrzennego i inwestycjom turystycznym. "Problemy Ekonomiczne" nr 2. PTE. Kraków 1966.
- [86] Głownia J.: Analiza regionalna ruchu turystycznego. Praca doktorska. AE. Wrocław 1980 /maszynopis/.
- [87] Głownia J., Wacławska P.: Ocena ruchu turystycznego w Polsce w 1975 r. Instytut Turystyki. Warszawa 1976 /maszynopis/.
- [88] Gołębowski G.: Przesłanki kompleksowego ujęcia zagadnień gospodarczych związanych z obsługą turystyki. "Zeszyty Naukowe" nr 68. AE. Poznań 1976.
- [89] Goszczycka D., Zielińska D.: Opracowywanie sprawozdań K-tur-1. "Statystyk Terenowy" nr 9. GUS. Warszawa 1973.
- [90] Greniewski M.: Cybernetyka niematematyczna. PWN. Warszawa 1969.
- [91] Grünthal A.: Konjunkturmessung im Fremdenverkehr. "Archiv für den Fremdenverkehr" nr 2. Berlin 1932/1933.
- [92] Gućik M.: Potrzeby i ich zaspokajanie w turystyce. "Prace Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.
- [93] Gućik M.: Psychické vlastnosti subjektu cestovného ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1974.
- [94] Gućik M.: Teoretické východiská prognózy cestovného ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 4. VŠE. Bratislava 1973.
- [95] Gućik M.: Wpływ czynników społeczno-demograficznych na rozwój ruchu turystycznego. "Zeszyty Naukowe" nr 68. AE. Poznań 1976.
- [96] Harańczyk A., Szymała Z.: Wybrane problemy prognozowania ekonomicznego. "Zeszyty Naukowe" nr 87. AE. Kraków 1977.
- [97] Hałaciński P.: Ekonomiczne problemy współczesnej turystyki międzynarodowej. "Ruch Turystyczny - Monografie" nr 13. ZPIET - SGPiS. Warszawa 1972.
- [98] Hellwig Z.: Efekt katalizy w modelu ekonometrycznym. "Przegląd Statystyczny" nr 3. PWN. Warszawa 1977.
- [99] Hellwig Z.: Elementy rachunku prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej. PWN. Warszawa 1970.

- [100] Hellwig Z.: Rozważania nad istotą modelu ekonometrycznego "Ekonomista" nr 2. PWE. Warszawa 1974.
- [101] Hedely A.: Czynniki kształtujące spożycie i zachowanie s konsumentów. W: Ekonomiczne i społeczne problemy spożycia. Praca zbiorowa pod red. L. Beskid i Z. Sufina. Ossolineum Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976.
- [102] Helzer J.: Demografia. PWE. Warszawa 1980.
- [103] Hunziker W.: Betriebswirtschaftslehre des Fremdenverkehr. Bern 1939.
- [104] Hunziker W., Krapf K.: Zarys ogólnej wiedzy o turystyce. ZPIEZT - SGPiS. Warszawa 1961 /materiał powielony/.
- [105] Inchausti A.A.: Ekonometria turystyki. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPIEZT - SGPiS. Warszawa 1967.
- [106] Isard W.: Metody analizy regionalnej. Wprowadzenie do nauki o regionie. PWN. Warszawa 1965.
- [107] Iwicki S., Zwoliński A.: Podstawy przyrodnicze turystycznego zagospodarowania rejonu Tucholi. "Przegląd Geograficzny" nr 3. PWN. Warszawa 1976.
- [108] Izyk W.: Analiza stanu kultury, oświaty i ochrony zdrowia w regionach gospodarczych. "Zeszyty Naukowe" nr 68. AE. Wrocław 1975.
- [109] Jagusiewicz A.: Studium przestrzennego zagospodarowania turystycznego województwa łomżyńskiego. "Biuletyn Informacyjny" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [110] Jaworek R.: Informacja statystyczna dla prognozowania potrzeb w dziedzinie usług. "Wiadomości Statystyczne" nr 8. GUS. Warszawa 1976.
- [111] Jędrzejak E.: /rec/: Optymalizacja gospodarki turystycznej w regionie. Przyczynek metodyczny. "Biuletyn Informacyjny" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [112] Jordan K.: Polityka cen usług turystycznych a rentowność bazy zamkniętej. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 104. AWF. Poznań 1977.
- [113] Kádas K.: Mehrstufige Prognostizierung fremdenverkehrsbezogener Reisebedürfnisse. "Beiträge zur Fremdenverkehrswissenschaft" Heft 6. Wissenschaftsberreich Ökonomie des Fremdenverkehrs. Hochschule für Verkehrswesen. Dresden 1975.
- [114] Kalinowski P.: Zagadnienie prawnej ochrony walorów turystycznych na przykładzie ochrony wód przed zanieczyszczeniem. "Ruch Turystyczny" nr 3-4. ZPIEZT - SGPiS. Warszawa 1974.
- [115] Kalisiak Z.: Ekonometryczne prognozy handlu zagranicznego. PWN. Warszawa 1978.

- [116] Kasumow R.M.: Regionalizacja turystyczna Azerbajdżańskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPIEZT - SGPiS. Warszawa 1970.
- [117] Kelemen V.: Systémový prístup ku skúmaniu cestovného ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1973.
- [118] Kępski A.: Ceny jako element modelowania stosunków towarowo-pieniężnych w turystyce. "Biuletyn Informacyjny" nr 8. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [119] Kisler A.: Problematyka finansowa regionów turystycznych. "Problemy Ekonomiczne" nr 1. PTR. Kraków 1964.
- [120] Klementowski K.: Zamierzenia krajoznawcze badanych uczestników wypoczynku świątecznego. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 93. AWF. Poznań 1978.
- [121] Klimczyk M.: Ważniejsze prace z zakresu statystyki społeczno-ekonomicznej planowane na rok 1977. "Wiadomości Statystyczne" nr 1. GUS. Warszawa 1977.
- [122] Kłosowska A.: Akademickie a potoczne pojęcie kultury. W: Z historii i socjologii kultury. PWN. Warszawa 1969.
- [123] Kołodziejak B.: Sterowanie konsumpcją indywidualną. "Prace Naukowe" nr 73. AE. Wrocław 1975.
- [124] Konsumcja w gospodarce planowej. Praca zbiorowa. PWE. Warszawa 1974.
- [125] Kopčo B. i inni: Ekonomika cestovného ruchu /Propedeutika/. ES. VŠE. Bratislava 1977.
- [126] Kornak A.: Ekonomia turystyki. AE. Wrocław 1975.
- [127] Kornak A.: Ekonomia turystyki. PWN. Warszawa 1979.
- [128] Kornak A.: Elementy metodologii prognozowania ruchu i obrotu turystycznego. "Prace KTN" nr 2. Jelenia Góra 1975.
- [129] Kornak A.: Elementy prognozowania ruchu turystycznego. "Prace Naukowe" nr 78. AE. Wrocław 1976.
- [130] Kornak A.: Nauki stosowane a turystyka. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [131] Kornak A.: Nowe aspekty organizacji i zarządzania turystyką w województwie. "Biuletyn Naukowy Ośrodka Badań Naukowych" nr 7. Białystok 1976.
- [132] Kornak A.: Rynek i konsumcja turystyczna w polityce społecznej. "Zeszyty Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.
- [133] Kornak A.: Społeczno-ekonomiczne funkcje usług turystycznych. Prace Wydziału Nauk Humanistycznych nr 1. Bydgoskie Towarzystwo Naukowe. Warszawa-Poznań 1972.
- [134] Kornak A.: Usługi na rzecz wypoczynku w regionie. W: Problemy realizacji wypoczynku po pracy i nauce. Wydawnictwo Związków CRZZ. Warszawa 1971.

- [135] Kostrowicki A.S.: Podejście systemowe w badaniach nad rekreacją. "Przegląd Geograficzny" nr 2. PWN. Warszawa 1975.
- [136] Kowalewski Z.: Stan i rozwój nauki o turystyce w Polsce. "Zeszyty Naukowe" nr 5. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [137] Kowalewski Z.: Struktura nauki współczesnej a wiedza o turystyce. "Zeszyty Naukowe" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [138] Kowalewski Z.: Turystyka wobec potrzeb ludzkich. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [139] Kramer J.: Struktura przestrzenna rynku i spożycia w Polsce. "Prace Naukowe" nr 73. AE. Wrocław 1975.
- [140] Krawczak I.: Intuicyjne metody prognozowania. "Biuletyn Informacyjny" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [141] Krawczak I.: Niektóre problemy prognozowanie turystyki. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [142] Krawczak I.: Raport z badań nad zagranicznym ruchem turystycznym w Instytucie Turystyki w latach 1976 i 1977. "Biuletyn Informacyjny" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [143] Kręcilewski J.: Czas wolny - wypoczynek po pracy. W: Problemy realizacji wypoczynku po pracy i nauce. Materiały z konferencji naukowej w Zielonej Górze w dn. 7-9.03.1969 r. Wydawnictwo Związkowe CRZZ. Warszawa 1971.
- [144] Król A.: Elementy infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [145] Król A.: Międzyregionalny transfer pieniądza związany z bazą materialną turystyki w wielkim centrum krajoznawczym /Program badań/. "Biuletyn Informacyjny" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [146] Król A.: Wybrane zagadnienia programowania zagospodarowania miejscowości turystycznych. W: Turystyka w województwie nowosądeckim. Materiały z konferencji w dn 5-6.02.1977 w Nowym Sączu. Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu. AWF i AE Kraków. Kraków-Nowy Sącz 1977.
- [147] Król A.: Założenia modelowe organizacji wypoczynku w strefie podmiejskiej Warszawy. W: Problemy realizacji wypoczynku po pracy i nauce. Materiały z konferencji naukowej w dn. 7-9.03.1969 r. w Zielonej Górze. Wydawnictwo Związkowe CRZZ. Warszawa 1971.
- [148] Kruczek W.: Model organizacyjny turystyki w Polsce. Sport i Turystyka. Warszawa 1969.
- [149] Kruczek W.: Rozwój turystyki w środowisku studenckim. "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.

- [150] Kruczek W.: Wybrane problemy programowania zachowań i postaw turystów w obszarach górskich. W: Turystyka w województwie nowosądeckim. Materiały z konferencji naukowej poświęconej problemom praktyczno-naukowym. Krynica 5-6.02.1977. Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu, AWF i AE Kraków. Kraków - Nowy Sącz 1977.
- [151] Krzysztofiak-urbanek D.: Metody statystyczne. PWN. Warszawa 1975.
- [152] Labeau G.: Zagadnienia ogólne konsumpcji turystycznej. "Ruch Turystyczny - Monografie" nr 5. ZPIET -SGPiS. Warszawa 1960
- [153] Lange O.: Wstęp do ekonometrii. PWN. Warszawa 1961.
- [154] Libicki B.: O niektórych aspektach wiedzy i nauki ekonomicznej o turystyce. "problemy Turystyki" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [155] Libicki B.: Problemy rozwoju i kształtowania potrzeb turystycznych. "Problemy Turystyki" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [156] Libicki B.: Problemy rozwoju i kształtowania potrzeb turystycznych. "Problemy Turystyki" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [157] Libicki B.: W sprawie wykorzystania terenów rekreacyjnych Polski centralnej oraz potrzeby rozwoju metodologii turystyki. W: Materiały z sympozjum naukowego w stulecie zorganizowania turystyki polskiej. Zakopane 19-21.10.1973. KKFiT 1973 /materiał powielony/.
- [158] Lounek J.: Účast obyvateľstva na domácom cestovnom ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1973.
- [159] Lundgren J.: The tourism product - how to measure its successful consumption. "Tourist Revue" nr 1, R. 1979.
- [160] Łagodziński W.: Problemy metodologii badań ruchu turystycznego. "Wiadomości Statystyczne" nr 11 i 12. GUS. Warszawa 1980 oraz "Wiadomości Statystyczne" nr 1. GUS. Warszawa 1981.
- [161] Łagodziński W.: Zmodyfikowana koncepcja badań turystyczno-wypoczynkowej bazy noclegowej. "Wiadomości Statystyczne" nr 1. GUS. Warszawa 1977.
- [162] Łapacińska K.: Czynniki wpływające na spożycie artykułów żywnościowych w ujęciu regionalnym. "Prace Naukowe" nr 130. AE. Wrocław 1978.
- [163] Łazarek R.: Ekonomia i organizacja turystyki. PWE. Warszawa 1972.
- [164] Łobożewicz T.: Spór o definicje z zakresu turystyki. "Problemy Turystyki" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.

- [165] Makara M.: Statystyka regionalna a potrzeby w zakresie badań turystyki. "Statystyka Terenowa" nr 9. GUS. Warszawa 1973.
- [166] Manduk J.: Czynniki wpływające na poziom wydajności pracy w usługach turystycznych. "Problemy Turystyki" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [167] Mariot P.: Priestorové aspekty cestovného ruchu a otázky gravitacného zariadenia návštevných miest. "Geografický časopis" nr 4. Praha 1969.
- [168] Marsz A.: Metoda obliczania pojemności rekreacyjnej ośrodków wypoczynkowych na Niżu. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauki, Prace Komisji Geograficzno-geologicznej, z.3. Poznań 1972.
- [169] Maršalková M., Tedlová M.: Styl życia i styl wypoczynku a problem "drugiego domu" w doświadczeniach czechosłowackich. "Zeszyty Naukowe" nr 5. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [170] Mazurkiewicz A.: Koncepcje programowe wypoczynku pobytowego w ośrodkach rekreacji letniej i zimowej. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 74. AWF. Poznań 1976.
- [171] Mazurkiewicz L.: Modele interakcji przestrzennej. "Przegląd Geograficzny" nr 1. PWN. Warszawa 1980.
- [172] Michalska G.: Przydatność sprawozdawczości z zakresu turystyki. "Statystyka Terenowa" nr 9. GUS. Warszawa 1973.
- [173] Michalski E.: Uwagi do problematyki rynku turystycznego. "Prace KTN" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [174] Michnik L.: Možnosti využitia niektorých matematicko-štatistických metód v plánovaní cestovného ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" nr 2. VŠE. Bratislava 1972.
- [175] Michnik L.: Problémy aplikácie metód lineárneho programovania v cestovnom ruchu a úloha regresnej analýzy pri overovaní linearít programových závislostí. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1973.
- [176] Mika S.: Wstęp do psychologii społecznej. PWN. Warszawa 1975.
- [177] Mikołajczak Z.: Społeczne funkcje turystyki /zarys problematyki/. "Zeszyty Naukowe" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [178] Mikołajczak Z.: Społeczne potrzeby i uwarunkowania rozwoju rekreacji i turystyki w Polsce. Konferencja w Krakowie. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [179] Misiaszek Z.: Ekonomia konsumpcji. AE. Kraków 1977.
- [180] Mocek M.: Ocena wpływu wybranych czynników na stopień wykorzystania turystycznej bazy noclegowej w Polsce w 1978 roku. "Roczniki Naukowe" nr 28. AWF. Poznań 1979.

- [181] Mecek M.: Zastosowanie regresji wielorakiej w badaniach nad turystyczną bazą noclegową. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 129. AWF. Poznań 1980.
- [182] Modrzejewski Z.: Przesłanki i warunki rachunku ekonomicznego w działalności turystycznej. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [183] Montygierd-Łoyba M.: O pewnych możliwościach matematycznej charakterystyki zjawisk związanych z ruchem turystycznym. "Prace KTN" nr 5. Jelenia Góra 1975.
- [184] Mrówczyńska-Kozerska A.: Polityka społeczna a zapotrzebowanie na turystykę. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [185] Mühl R.: Prognózy víkendového cestovného ruchu ako nástroj plánoviteho riadenia. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 2, VŠE. Bratislava 1978.
- [186] Mühl R.: Výskum tendencií rozvoja cestovného ruchu. W: Desat rokov Výskumu Cestovného ruchu v ČSSR. VÚCR. Bratislava 1977.
- [187] Niedziałek W.: Turystyczna chłonność przestrzeni otwartych. "Problemy Zagospodarowania Ziemi Górskich" z. 2. Komitet Zagospodarowania Ziemi Górskich PAN. Warszawa 1967.
- [188] Nowak L.: Model ekonomiczny. PWN. Warszawa 1972.
- [189] Nowakowska A.: Analiza związków turystyki z układem społeczno-gospodarczym. "Zeszyty Naukowe" nr 103. AE. Kraków 1978.
- [190] Nowakowska A.: Czynniki kształtujące wielkość i strukturę ruchu turystycznego. "Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" nr 2. PWN. Warszawa-Poznań 1980.
- [191] Nowakowska A.: Organizacja obsługi ruchu turystycznego w aspekcie koncepcji marketingowej. "Problemy Turystyki" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [192] Ocena ruchu turystycznego w Polsce w 1978 roku. Praca zbiorowa pod kierunkiem J. Główni. Instytut Turystyki. Warszawa 1979 /maszynopis/.
- [193] Olearnik J.: Konsumcja usług w gospodarstwie domowym i jej uwarunkowania. "Prace Naukowe" nr 130. AE. Wrocław 1978.
- [194] Ondreičková S.: Ekonomicko-matematický model pre prognózu cestovného ruchu v oblastiach W: Desat rokov Výskumu Cestovného Ruchu v ČSSR. VÚCR. Bratislava 1977.
- [195] Orłowski M.: Nauka turystyki czy nauka o turystyce. "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.
- [196] Orłowski M.: Potrzeby człowieka a potrzeby turystyczne. "Problemy Turystyki" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.

- [197] Ostasiewicz W.: Sposoby określania zbiorów rozmytych, struktur na tych zbiorach oraz możliwości zastosowań. "Prace Naukowe" nr 160. AE. Wrocław 1979.
- [198] Ostrowski S.: XXVIII Kongres Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowych Ekspertów Turystyki /AIEST/. Planowanie w turystyce na lata osiemdziesiąte. "Biuletyn Informacyjny" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [199] Ostrowski S.: Metodologia prognozowania krajowego ruchu turystycznego. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [200] Ostrowski S.: Prognozowanie w turystyce. "Biuletyn Informacyjny" nr 8-9. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.
- [201] Ostrowski S.: Prognozy jako podstawa planowania w turystyce. "Biuletyn Informacyjny" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [202] Ostrowski S.: Polska statystyka ruchu turystycznego/ stan i kierunki rozwoju/. "Biuletyn Informacyjny" nr 8. GKKFiT. Warszawa 1969.
- [203] Ostrowski S.: Rozwój ruchu turystycznego w Polsce w latach 1971-1975. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [204] Ostrowski S.: Rozwój krajowego ruchu turystycznego w Polsce w latach 1971-1975 /Analiza ilościowa/. "Zeszyty Naukowe" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [205] Ostrowski S.: Ruch turystyczny. Formy organizacyjne turystyki. Materiały do monografii turystyczno-gospodarczej województwa gdańskiego. WKKFiT. Gdańsk /Materiał powielony/.
- [206] Ostrowski S.: Ruch turystyczny jako przedmiot badań statystycznych. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [207] Ostrowski S.: Ruch turystyczny w Polsce. Sport i Turystyka. Warszawa 1972.
- [208] Ostrowski S.: Wprowadzenie do statystyki ruchu turystycznego Część I. Obserwacja statystyczna. "Ruch Turystyczny - Monografie" nr 6. ZPIEWT - SGPiS. Warszawa 1972.
- [209] Owsiak J.: Chłonność na tle sezonowych zmian środowiska przyrodniczego. "Przegląd Geograficzny" nr 3. PWN. Warszawa 1976.
- [210] Owsiak J.: Pojemność turystyczna akwenów i szlaków wodnych. "Zeszyty Naukowe" nr 2-3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [211] Pachinger K.: Možnosti dlhodobného planovania a tvorby prognóz v cestovnom ruchu. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1973.

- [212] Pachinger K., Mühl R.: Cestevný ruch ako objekt prognózovania na úrovni európskych socialistických krajín. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 2. VŠE, Bratislava 1972.
- [213] Pawlicki S.: Propozycje wykorzystania M_w do badań bazy i ruchu turystycznego. "Statystyk Terenowy" nr 3. GUS. Warszawa 1971.
- [214] Pawlukowicz R.: Metodologiczne i empiryczne aspekty grawitacyjnej formy modeli ekonometrycznych w prognozowanie krajowego ruchu turystycznego w skali kraju i poszczególnych jego regionów. Etap I. CEBP 08.06-I-43. /maszynopis w Centralnym Archiwum CEBP 08.06 w Instytucie Turystyki w Warszawie oraz w Archiwum Grupy Tematycznej I w Zakładzie Geografii Miast i Turyzmu Uniwersytetu Łódzkiego/.
- [215] Pawlukowicz R.: Podstawowe prawidłowości rządzące rozwojem ruchu turystycznego. "Prace Naukowe" nr 210. AE, Wrocław 1982.
- [216] Pawlukowicz R.: Teoretyczne podstawy prognozowania krajowego ruchu turystycznego metodami analizy szeregów czasowych. "Prace KTN" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [217] Pawłowski Z.: Ekonometria. PWN, Warszawa 1978.
- [218] Pawłowski Z.: Modele ekonometryczne równań opisowych. PWN, Warszawa 1971.
- [219] Pawłowski Z.: Prognozy ekonometryczne. PWN, Warszawa 1973.
- [220] Pawłowska E.: Turystyka a ochrona naturalnego środowiska człowieka za pomocą regresji karnej. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 104. AWF, Poznań 1977.
- [221] Peretiatkowiec R.: Ekonomiczne aspekty wypoczynku po pracy. "Biuletyn Informacyjny" nr 4-5. Instytut Turystyki. Warszawa 1973.
- [222] Peretiatkowiec R.: Ekonomiczne i organizacyjne podstawy integracji działalności turystycznej. "Prace KTN" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [223] Peretiatkowiec R.: Ekonomiczne powiązania przestrzenne w turystyce. "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.
- [224] Peretiatkowiec R.: Formy transferów turystycznych. "Problemy Turystyki i Ekonomiczne" nr 2. PTE, Kraków 1972.
- [225] Peretiatkowiec R.: Zagadnienie aktywizacji turystycznej terenów słabo frekwentowanych. "Problemy Ekonomiczne" nr 1. PTE, Kraków 1964.
- [226] Piasny J.: Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej. PWN, Warszawa 1971.
- [227] Pienkowska E.: Sezonowość bazy noclegowej województwa koszalińskiego. "Przegląd Geograficzny" nr 1. PWN, Warszawa 1979.

- [228] Piętka J.: Rozwinięcie zmysłu badawczego wśród turystów. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPiEET - SGPiS. Warszawa 1957.
- [229] Piskorski C.: Środowisko przyrodnicze i jego wpływ na ruch turystyczny w makroregionie północnym /nadmorskim/. "Biuletyn Informacyjny" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [230] Plan przestrzennego zagospodarowania turystycznego Polski do 1990 roku. GKKFiT, Instytut Turystyki, Komisja Planowania przy Radzie Ministrów, Zakład Przestrzennego Zagospodarowania Polski. Warszawa, kwiecień, 1973.
- [231] Pluta W.: Fazy procesu produkcyjnego wytopu miedzi w ujęciu regresji liniowej. "Zeszyty Naukowe" nr 84. AE. Wrocław 1976.
- [232] Pocięcha J., Zajac K.: Ekonometryczne modele w badaniach ruchu turystycznego. "Folia Oeconomica Cracoviensia" vol. XV. Ossolineum. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974.
- [233] Podstawowe modele obszarów, miejscowości i szlaków turystycznych-wypoczynkowych na przykładzie miasta Krakowa jako ośrodka turystycznego. Praca zbiorowa pod red. J. Kruczały. AE. Kraków 1975 /maszynopis/.
- [234] Peherille M.: Dobrobyt społeczny /Pojęcie, Mierzenie, metoda analizy/. "Ekonomista" nr 5. PWE. Warszawa 1977.
- [235] Pojęcia i definicje w turystyce. GKKFiT. Warszawa 1971.
- [236] Prażanowski B.: Prognoza pasażerskich przewozów turystycznych do 1985 i 1990 roku. "Biuletyn Informacyjny" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [237] Proczkowska A.: Perspektywy rozwoju wdrówek turystycznych w dorzeczu Wisły. "Problemy Turystyki" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [238] Prognoza potrzeb w zakresie turystycznej bazy noclegowej dla wypoczynku do roku 2000. Instytut Turystyki. Wrocław 1978 /maszynopis/.
- [239] Pronebis J.: Badanie pojemności turystycznej obszarów wypoczynkowych strefy pojeziernej. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [240] Pronebis J.: Wybrane zagadnienia badań nad pojemnością miejscowości krajoznawczych. "Zeszyty Naukowe" nr 2-3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [241] Prudzienica J.: Badanie rynku turystycznego /na przykładzie karkonoskiego rejonu turystycznego/. Praca doktorska. AE. Wrocław 1977 /maszynopis/.
- [242] Prudzienica J.: Popyt turystyczny w układzie przestrzennym. "Prace Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.
- [243] Prudzienica J.: Ustalanie popytu turystycznego. "Prace KTN" nr 5. Jelenia Góra 1976.

- [244] Prudzienica J.: Wzajemne relacje między popytem a podażą w karkonoskim regionie turystycznym. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [245] Przecławski K.: Czym jest turystyka? W: Pojęcia i definicje w turystyce. GKKPiT. Warszawa 1971.
- [246] Przecławski K.: Nauka o turystyce. "Problemy Turystyki" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [247] Przecławski K.: Socjologiczne problemy turystyki. "Problemy Turystyki" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [248] Przecławski K.: Socjologiczne problemy turystyki. Instytut Wydawniczy CRZZ. Warszawa 1979.
- [249] Przecławski K.: Socjologia wychowania i turystyki. "Ruch Turystyczny" nr 1. ZPiEZT - SGPiS. Warszawa 1969.
- [250] Przecławski K.: Turystyka a wychowanie. Nasza Księgarnia. Warszawa 1973.
- [251] Przecławski K.: Turystyka międzynarodowa a stosunki między-ludzkie. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPiEZT - SGPiS. Warszawa 1975.
- [252] Pustoka J.: Problem przydatności prac Instytutu Turystyki z dziedziny nauk społecznych dla praktyki i gospodarki turystycznej. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [253] Ptaszycka-Jackowska D.: Turystyka a otulina Tatrzańskiego Parku Narodowego. W: Turystyka w województwie nowosądeckim. Materiały z konferencji poświęconej problemom praktyczno-naukowym. Krynica 5-6.02.1977. Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu. AWF i AE Kraków. Kraków - Nowy Sącz 1977.
- [254] Ptaszycka - Jackowska D.: Turystyka w regionie Langwedocja-Roussillon /Francja/. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPiEZT-SGPiS. Warszawa 1975.
- [255] Reczek W.: Model organizacyjny turystyki w Polsce. Sport i Turystyka. Warszawa 1969.
- [256] Redakcyjne spotkanie dyskusyjne na temat usprawnień informacji statystycznej o turystyce. "Statystyk Terenowy" nr 9. GUS. Warszawa 1973.
- [257] Regel S.: Chłonność obszarów turystyczno-wypoczynkowych. "Zeszyty Naukowe" nr 2-3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [258] Renoux M.: Les méthodes de prévision de la demande touristique et récréative. "Revue du Tourisme" nr 1 z 1973. Berne 1973.
- [259] Richter K., J.: Statistische Widerspielung von Fremdenverkehrsvorgängen. "Beiträge zur Fremdenverkehrswissenschaft" Heft 7. Wissenschaftsbereich Ökonomie des Fremdenverkehrs. Hochschule für Verkehrswesen. Dresden.

- [260] Roczniki Statystyczne, R. 1960 - 1978. GUS. Warszawa.
- [261] Rogalewska B.: Tendencje lokalizacyjne zakładowych ośrodków czasowych w Polsce do 1971. Ossolineum. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1978.
- [262] Rogalewski O.: Podstawy zagospodarowania turystycznego Polski "Ruch Turystyczny" nr 1-2. ZPIEZT - SGPiS. Warszawa 1971.
- [263] Rogalewski O.: Propozycje w sprawie usystematyzowania niektórych pojęć w turystyce. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPIEZT - SGPiS. Warszawa 1966.
- [264] Rogalewski O.: Turystyka w długookresowym planowaniu przestrzennym. "Problemy Ekonomiczne" nr 2. PTE. Kraków 1966.
- [265] Rogalewski O.: Zagospodarowanie turystyczne. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa 1974.
- [266] Regoziński K.: Regionalne uwarunkowania w podaży usług na przykładzie regionu turystycznego. "Zeszyty Naukowe" nr 68. AE. Poznań 1976.
- [267] Regoziński K.: Wprowadzenie do teorii i badań turystyki. "Nauka Polska" nr 9-10. Warszawa 1975.
- [268] Rozróżnienie pojęć podstawowych określających zjawiska turystyki i rekreacji. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 90. AWF. Poznań 1976.
- [269] Rutkowski J., Wrzosek W.: Marketingowa strategia sprzedaży. PWE. Warszawa 1976.
- [270] Sacha S.: Geograficzne aspekty badań ruchu turystycznego w regionie. W: Turystyka w województwie nowosądeckim. Materiały z konferencji poświęconej problemom praktyczno-naukowym. Krynica 5-6.02.1977. Urząd Wojewódzki w Nowym Sączu, AWF i AE Kraków. Kraków-Nowy sącz 1977.
- [271] Sapkowski E.: Ekonomia regionu /zarys wykładu/. Uniwersytet Łódzki. Łódź 1974.
- [272] Schade B.: Psychologische Hintergründe für Urlaubswünsche. "Der Fremdenverkehr" nr 5. Berlin 1967.
- [273] Scharf S.: Przeciwwieżenie okresowym wahanom popytu turystycznego. "Prace Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.
- [274] Secomski K.: Prognozyka. Wiedza Powszechna. Warszawa 1971.
- [275] Secomski K.: Wstęp do teorii rozmieszczenia sił wytwórczych. PWN. Warszawa 1956.
- [276] Semerdžiev D.: Prognózy rozvoja zahraničného a domáceho cestovného ruchu v Bulharsku na obdobie rokov 1970-1975. "Ekonomická Revue Cestovného Ruchu" číslo 3. VŠE. Bratislava 1978.
- [277] Sirpiński J.: Struktury organizacyjne w hotelarstwie polskim. "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.

- [278] Sierpiński J.: Wstęp do wiedzy o turystyce. TNOiK. Kraków 1971.
- [279] Sikorska J.: Hierarchie wydatków ludności pracowniczej w 1971. W: Ekonomiczne i społeczne problemy spożycia. Praca zbiorowa pod red. L. Beskid i Z. Sufina. Ossolineum. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976.
- [280] Skórzyński Z.: Kultura czasu wolnego i model wypoczynku na obszarach zurbanizowanych. Problemy-hipotezy-kierunki studiów "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.
- [281] Skórzyński Z., Gac J.: Problem przyszłych zmian w strukturze i kulturze czasu wolnego, wypoczynku i turystyki w Polsce. Studia socjologiczne i refleksje prognostyczne. "Zeszyty Naukowe" nr 5. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [282] Sokół-Aulich L.: Wybrane problemy zagospodarowania przestrzeni na potrzeby wypoczynku świątecznego. "Problemy Turystyki" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [283] Stalski M.: Analiza literatury problemu koncentracji i rozproszenia w turystyce. "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.
- [284] Stalski M.: Charakter warsztatu badawczego turystyki. "Problemy Turystyki" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [285] Stalski M.: Kilka uwag na temat zagospodarowania terenów wypoczynku świątecznego. W: Problemy realizacji wypoczynku po pracy i nauce. Materiały z konferencji w Zielonej Górze 7-9.03.1969. Instytut Wydawniczy CRZZ. Warszawa 1971.
- [286] Stalski M.: Metoda określania chłonności turystycznej wybranego obszaru. "Przegląd Geograficzny" nr 4. PWN. Warszawa 1970.
- [287] Stalski M.: Przestrzenne aspekty zagospodarowania turystycznego. "Studia KPZK PAN" tom XLI. PWN. Warszawa 1973.
- [288] Stalski M.: Turystyka w analizie przestrzennego zagospodarowania kraju. "Statystyk Terenowy" nr 6. GUS. Warszawa 1974.
- [289] Staniewska-Bątek W.: Funkcje i rola turystyki a problemy ochrony przyrody i kształtowania środowiska /Wzajemne relacje współzależności i sprzeczności/. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 104. AWF. Poznań 1977.
- [290] Statystyka Turystyki. Turystyka 1973. GUS - recenzja W: Ruch Turystyczny" nr 2. ZPIET - SGPiS. Warszawa 1974.
- [291] Strahl D.: Próba sformułowania modelu matematycznego turystyki. "Prace KTN" nr 5. Jelenia Góra 1976.
- [292] Strahl D.: Wstępne ustalenia dla modelowania zjawisk złożonych. "Prace Naukowe" nr 152. AE. Wrocław 1979.
- [293] Subeczewa M.: Przesłanki do próby rozkładu przestrzennego wypoczynku świątecznego. Instytut Turystyki. Katowice 1976 /maszynopis/.

- [294] Szczeciński R.: Program działania Instytutu Turystyki do 1985 roku. "Biuletyn Informacyjny" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [295] Szczeciński R.: Znaczenie prognoz w programowaniu rozwoju kultury fizycznej. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 93. AWF. Poznań 1978.
- [296] Szuszkiewicz J.: Pojemność rekreacyjna. "Problemy Uzdrowiskowe" nr 5. GZUiKPTB. Warszawa 1966.
- [297] Tabernecki J.: Wypoczynek sobotnio-niedzielnny mieszkańców miasta Leszno. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 93. AWF. Poznań 1978.
- [298] Tabin M.: Problemy budowy prognostycznych modeli ruchu turystycznego. Instytut Turystyki. Warszawa 1975 /maszynopis/.
- [299] Tendera-Właszczyk H.: Zastosowanie modelu grawitacji do badań strumieni handlu międzynarodowego. "Ekonomista" nr 1. PWE. Warszawa 1979.
- [300] Terminological problems in geography of tourism. Materials of international symposium. Gracov-Zakopane 7-10. November 1974. "Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego". Prace Geograficzne z.42. Prace Instytutu Geograficznego z.64. PWN. Warszawa - Kraków 1976.
- [301] Troisi M.: Ekonomiczna teoria turystyki i renty turystycznej. AWF. Warszawa 1966.
- [302] Turystyka i wypoczynek 1975. Informacje i materiały statystyczne. GUS. Warszawa 1976.
- [303] Tyblewski T.: Społeczne skutki rozwoju turystyki w regionie. "Prace KTN" nr 5. Jelenia Góra 1976.
- [304] Uebel H.: Podstawowe zagadnienia rozwoju kompleksowych potrzeb w dziedzinie turystyki i ich zaspokajanie w NRD. "Zeszyty Naukowe" nr 2-3. Instytut Turystyki. Warszawa 1975.
- [305] Uebel H.: Substytucja w konsumpcji turystycznej. "Prace Naukowe" nr 117. AE. Wrocław 1978.
- [306] Walczak M.: Przesłanki i warunki rachunku ekonomicznego w działalności turystycznej. Praca doktorska. SGPiS. Warszawa 1978 /maszynopis/.
- [307] Warszńska J., Jackowski A.: Podstawy geografii turystyki. PWN. Warszawa 1973.
- [308] Wasiak H.: Czynniki kształtujące konsumpcję w dziedzinie turystyki, wypoczynku i innych form rekreacji w układach regionalnych. "Prace Naukowe" nr 130. AE. Wrocław 1978.
- [309] Wawruch A.: Matematicke metody pouitelne v prognozovaní cestovného ruchu W: Desat rokov Vyskumu Cestovného Ruchu v ČSSR VÚCR. Bratislava 1977.
- [310] Wawrzyk J.: Konsumpcja turystyczna. "Biuletyn Informacyjny" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.

- [311] Wawrzyniak S.: Wstępne kierunki zagospodarowania turystycznego Wisły i jej dorzecza na tle szerszych potrzeb badawczych. "Problemy Turystyki" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [312] Wawrzyniak S.: Zmiany w strukturze przestrzennej turystycznej bazy noclegowej w Polsce w latach 1960-1970. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [313] Weinert B.: Dostępność komunikacyjna obszarów wypoczynku weekendowego mieszkańców Poznania. "Budownictwo Turystyczne" nr 16-17. Instytut Turystyki. Poznań 1975.
- [314] Wesółowski A.: Socjologia pracy i wypoczynku. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 114. AWF. Poznań 1978.
- [315] Wiesner J.: Die Anwendung von Ökonomischen Methoden bei der Programmierung des Inlandsterisme -dargestellt am Beispiel der VR Polen "Beiträge zur Fremdenverkehrswissenschaft" Heft 6. Wissenschaftsbereich Ökonomie des Fremdenverkehrs. Hochschule für Verkehrswesen. Dresden 1975.
- [316] Witzmann W.: Zadanki Usługi hoteli na obszarach turystycznych "Prace KTN" nr 12. Jelenia Góra 1978.
- [317] Wnuk-Lipiński E.: Przesłanki planowania społecznego w dziedzinie czasu wolnego ludności. "Studia i Materiały" nr 16. IPPiSS. Warszawa 1976.
- [318] Wodejko S.: Potrzeba badania rynku turystycznego. "Ruch Turystyczny" nr 2. ZPiEZT - SGPiS. Warszawa 1975.
- [319] Wolski J.: Niektóre poglądy na temat nauki o turystyce. "Problemy Turystyki" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [320] Wołoszyn S.: Nauka o turystyce, czy system nauk o turystyce. "Zeszyty Naukowe" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1976.
- [321] Wrona J.: Turystyka okolic jeziora Międzybrodzkiego. "Zeszyty Naukowe" nr 62. AE. Kraków 1975.
- [322] Wrzosek A.: Naturalne warunki rozwoju turystyki w Polsce Południowej. "Problemy Ekonomiczne" nr 1. PTE. Kraków 1964.
- [323] Wskaźniki i normy użytkowania turystycznego obszarów-miejscowości- obiektów-szlaków. Praca zbiorowa. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [324] Wynimko M.: Wykwalifikowane kadry dla turystyki. "Biuletyn Informacyjny" nr 4. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [325] Wyrzykowski J.: Przyrodnicze podstawy rozwoju urlopowej turystyki wypoczynkowej w Polsce. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 93. AWF. Poznań 1978.
- [326] Vielrose E.: Zarys demografii potencjalnej. PWN. Warszawa 1958.
- [327] Załoga J.: Prace nad usprawnieniem statystyki o turystyce i wypoczynku. "Statystyk Terenowy" nr 10. GUS. Warszawa 1974.

- [328] Zarys ekonometrii. Praca zbiorowa pod red. Z. Hellwiga. PWE. Warszawa 1973.
- [329] Zawidowska J.: Zaseby turystyczne w podstawowych jednostkach podziału administracyjnego Polski. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [330] Zeliaś A.: Teoria prognozy. PWE. Warszawa 1979.
- [331] Ziemiński A., Zürn M.: Humanistyczne założenia programu Śnieżnika. Próba socjologicznej interpretacji idei "Drugiego Zakopanego". W: Z. Krawczyk /red/: Kultura fizyczna i społeczna. PWN. Warszawa 1976.
- [332] Zürn M.: Badanie reprezentacyjne jako podstawa szacunku turystycznych wyjazdów weekendowych. Próba zastosowania i uwagi metodologiczne. "Biuletyn Informacyjny" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [333] Zürn M.: Charakterystyka aktywności turystycznej młodzieży warszawskiej. "Zeszyty Naukowe" nr 1. Instytut Turystyki. Warszawa 1974.
- [334] Zürn M.: Porównawcza analiza popularności wyjazdów weekendowych. "Biuletyn Informacyjny" nr 2. Instytut Turystyki. Warszawa 1978.
- [335] Zürn M.: Potoczne rozumienie terminu "turystyka". W: Dziwulak A., Kosel E., Necuń A., Przecławski K., Zürn M.: Turystyka młodzieży. Z badań nad wypoczynkiem młodzieży warszawskiej. Instytut Turystyki. Warszawa 1977.
- [336] Zywert J.: Warunki rozwoju turystyki w Norwegii. "Monografie, Podręczniki, Skrypty" nr 74. AWF. Poznań 1976.
- [337] Zwolińska A.: Metoda obliczania chłonności turystycznej na przykładzie wybranego obszaru województwa bydgoskiego. "Problemy Turystyki" nr 3. Instytut Turystyki. Warszawa 1979.
- [338] Żurawicki S.: Drogi decydek ekonomicznych. PWN. Warszawa 1977.